

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра обліку і оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти
магістр

на тему: «Методика обліку витрат та аналіз беззбитковості виробництва
продукції рослинництва»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньою програмою
Облік і оподаткування
спеціальності 071 Облік і оподаткування
ступеня вищої освіти магістр
групи 1
Махно С.В.
Керівник: Тютюнник С.В.
Рецензент: Зоря О.П.

Полтава 2023 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА ТА ВИХОДУ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА.....	6
1.1. Економічний зміст витрат виробництва продукції рослинництва.....	6
1.2. Стан дослідженості проблеми та наукові напрями її вирішення.....	16
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ОБЛІКУ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА ТА ВИХОДУ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА.....	21
2.1. Організаційно-правові засади діяльності та облікова політика підприємства.....	21
2.2. Методика обліку витрат виробництва та виходу продукції рослинництва та відображення інформації у звітності.....	26
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ БЕЗЗБИТКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИРОБНИЦТВА.....	34
3.1. Фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання.....	34
3.2. Аналіз, динаміка і структура операційних витрат.....	46
3.3. Аналіз беззбиткового виробництва та напрями підвищення ефективності виробництва.....	49
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66
ДОДАТКИ.....	73

ВСТУП

Актуальність теми. Сільське господарство є важливою складовою економіки багатьох країн і відіграє ключову роль у забезпеченні населення продовольством та розвитку суспільства. Серед різноманітних галузей сільського господарства рослинництво є однією з найважливіших, оскільки воно забезпечує не тільки харчову безпеку, а й виробництво сировини для текстильної, фармацевтичної та інших галузей промисловості. Збільшення продуктивності та зниження витрат у рослинництві стали важливим завданням для досягнення стійкого розвитку та екологічної безпеки.

Питання обліку витрат продукції рослинництва стає дедалі більшою в умовах зростаючих вимог до сільського господарства та його ефективності. Сучасні аграрні виробники стикаються з рядом викликів, таких як зміни клімату, коливання цін на сировину, розвиток нових технологій, а також зростання попиту на безпечні та якісні сільськогосподарські продукти. Ці фактори обумовлюють необхідність пошуку нових підходів до ведення господарської діяльності в рослинництві.

Однією з ключових проблем, що стоїть перед аграрними підприємствами, є оптимізація витрат та досягнення беззбитковості виробництва продукції рослинництва. Забезпечення ефективного ведення обліку витрат є важливим етапом у процесі прийняття управлінських рішень та реалізації стратегій підприємства. Аналіз беззбитковості виробництва дозволяє визначити, чи вдається підприємству покрити всі витрати і досягти прибутковості в умовах змінних ринкових умов. У зв'язку з цим, дослідження методів обліку витрат та аналізу беззбитковості виробництва продукції рослинництва має велике практичне значення для підприємств цієї галузі. Вивчення цієї проблематики допоможе розробити ефективні інструменти управління витратами, підвищити конкурентоспроможність рослинницьких підприємств та сприяти стійкому розвитку сільського господарства в цілому.

Відомі економісти, такі як: В. Петті, Ф. Кене, А. Сміт, Д. Рікардо, К. Менгер, Ф. Візер та інші досліджували формування витрат та розвиток теорії вартості. Українські науковці розмірковували над питаннями теоретичного та прикладного характеру формування собівартості та управління нею, підвищення економічної вигоди витрат сільськогосподарського виробництва на сучасному етапі, серед них можна виділити: В. Андрійчук, П. Саблук, С. Дем'яненко, В. Москаленко, С. Мочерний, О. Олійник, Ф. Бутинець, В. Сопко, П. Огійчук, Ю. Цал-Цалко та інші. Питання, що стосуються теорії та практики управління витратами та підвищення їх ефективності в сучасному сільському господарстві, відображені в наукових роботах вчених, таких як: В.Г. Андрійчук, С.І. Дем'яненко, М.Я. Дем'яненко, П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, В.А. Москаленко, С.В. Мочерний, С.А. Нестеренко, О.В. Олійник, І.В. Охріменко, В.С. Пономаренко, Н.В. Ульянченко, Ю.С. Цал-Цалко, О.М. Шпичак, О.В. Шубравська та інших дослідників.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є вивчення методики обліку витрат та проведення аналізу беззбитковості виробництва продукції рослинництва з метою визначення їхнього впливу на ефективність господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Робота спрямована на розробку практичних рекомендацій та інструментів для підвищення ефективності ведення обліку витрат та досягнення беззбитковості в рослинницькому виробництві. Відповідно до визначеної мети дослідження передбачено вирішення таких завдань:

1. Дослідити та проаналізувати існуючу систему обліку витрат на рільничому підприємстві, включаючи усі види витрат, пов'язаних з виробництвом рослинницької продукції.

2. Розробити рекомендації щодо оптимізації системи обліку витрат, враховуючи специфіку виробництва на цьому підприємстві.

3. Провести аналіз беззбитковості виробництва рослинницької продукції та визначити чинники, які впливають на досягнення беззбитковості.

4. Запропонувати конкретні заходи та інструменти для підвищення ефективності виробництва та досягнення беззбитковості.

5. Підтвердити результати дослідження статистичними даними, графіками, діаграмами та іншими ілюстраціями для наглядності.

6. Сформулювати рекомендації та висновки для підприємства з метою поліпшення ефективності управління витратами та досягнення беззбитковості виробництва рослинницької продукції.

Об'єктом і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є система обліку витрат та аналіз беззбитковості виробництва продукції рослинництва на підприємстві ХХХ. Предметом дослідження є методика обліку витрат та аналіз беззбитковості виробництва продукції рослинництва на підприємстві.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

- розглянуто специфіку методики обліку витрат та аналізу беззбитковості виробництва в контексті сільськогосподарського підприємства, конкретно ХХХ. Отримані результати вказують на можливість оптимізації і покращення обліку витрат, що може призвести до збільшення ефективності виробництва рослинницької продукції;

- доповнено методику аналізу беззбитковості дослідженнями щодо вивчення впливу факторів на зміну результативних показників;

- розроблено інституційну модель взаємодії суб'єктів у операціях виробництва сільськогосподарської продукції зернових культур

- розроблено практичні рекомендації для підвищення конкурентоспроможності та досягнення беззбитковості виробництва в сільському господарстві, зокрема ХХХ.

Публікації. За результатами дослідження опубліковані 4 наукові праці загальним обсягом 1,21 друк. арк., у тому числі у фаховому виданні 1 наукова стаття та в матеріалах конференцій – 3 тези доповідей.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА ТА ВИХОДУ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

1.1. Економічний зміст витрат виробництва продукції рослинництва

Витрати є невід'ємною частиною управління будь-яким підприємством чи організацією, включаючи сільськогосподарські підприємства, що спеціалізуються на вирощуванні рослинної продукції. Вони становлять значну частину витратних зобов'язань підприємства та можуть впливати на його фінансову стабільність та прибутковість.

Для розуміння та ефективного управління витратами важливо вивчити їхній економічний зміст та класифікацію. Цей розділ присвячений розгляду цих аспектів. Ми розглянемо природу витрат виробництва, їхні основні характеристики, а також класифікацію, яка допоможе в структуруванні та аналізі витратного компонента діяльності сільськогосподарських підприємств.

Розуміння та систематизація витрат допоможуть підприємствам ефективно використовувати ресурси, раціонально планувати та контролювати виробництво, а також приймати обґрунтовані управлінські рішення для досягнення максимальної ефективності та прибутковості. Тому розуміння економічного змісту витрат та їх класифікація мають важливе значення для сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах господарювання.

З бухгалтерської точки зору, витрати означають конкретні витрати ресурсів, і ця концепція базується на ресурсному підході до розуміння господарської діяльності, не звертаючи уваги на інші аспекти.

НП(С)БО 16 «Витрати» встановлює методологічні принципи стосовно того, як слід враховувати витрати підприємства в бухгалтерському обліку та як їх слід відображати у фінансовій звітності. Цей стандарт застосовується

різними підприємствами і юридичними особами, незалежно від їх форми власності, за винятком банків, бюджетних установ і підприємств, які згідно із законодавством мають складати фінансову звітність відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності.

Еволюція знань про витрати в історії пройшла кілька етапів розвитку, які були виділені вченим Н.С. Андрющенком на основі його досліджень. Ось ці чотири етапи:

1. Перший етап (XXVIII II ст. до н.е.): На цьому етапі виникала публічна звітність про витрати, проводився облік і контроль витрат на господарському і державному рівнях. Цей період відзначався важливістю відслідковування і відображення витрат.

2. Другий етап (XIV-XIX ст.): На цьому етапі почали здійснювати спроби розкрити сутність поняття «витрати» і з'явилися різні теорії витрат. Вчені розвивали і розширювали свої знання про це поняття протягом цього часу.

3. Третій етап (XX ст.): На цьому етапі почали використовувати математичні методи в теорії витрат, досліджували поведінку витрат і розглядали їх як об'єкт обліку і контролю. Це дозволило більш точно аналізувати та управляти витратами.

4. Четвертий етап (кінець XX - початок XXI ст.): На цьому етапі виник новий напрямок дослідження - управління витратами. Зосереджено увагу на оптимізації та ефективному використанні витрат в бізнесі і управлінні.

Ця історія еволюції знань про витрати показує, як з часом зростало розуміння цього поняття та як змінювалася спрямованість досліджень, спрямованих на краще управління витратами в сучасному світі [35, с. 4].

Однак важливо розуміти, що витрати можуть варіюватися в залежності від багатьох факторів, іноді вони можуть бути не лише матеріальними, але й часовими або людськими ресурсами. Бухгалтерський облік витрат важливий для ефективного управління фінансами підприємства та забезпечення точного відображення його фінансового стану в звітності.

А. Сміт і Д. Рікардо визначають поняття витрат як середні соціальні витрати, які потрібно зробити для виробництва одиниці продукції. При цьому вони враховують також орендну плату і встановлюють вартість продукції як ціну виробництва [61].

Теорія виробничих витрат має дві основні категорії: «витрати виробництва» і «витрати обігу».

«Витрати виробництва» відносяться до витрат, пов'язаних з процесом створення товару. Ця категорія включає в себе витрати на сировину, працю, обладнання та інші ресурси, які необхідні для виробництва товару.

«Витрати обігу» пов'язані з реалізацією товару, тобто купівлею та продажем товару. Це включає витрати на транспортування, зберігання, рекламу і інші процеси, пов'язані з переміщенням товару на ринок і його продажем [26].

Прибуток у суспільному виробництві створюється завдяки праці, а не всім передплаченим капіталом, абстрагуючи від коливань цін та обсягів виробництва. У контексті обліку витрат сільськогосподарських підприємств, згідно з наказом Міністерства аграрної політики України від 18.05.2001 р. № 132, витратами звітного періоду вважається зменшення активів або збільшення зобов'язань, що спричинило зменшення власного капіталу, за умови, що ці витрати можуть бути достовірно підтверджені та оцінені [33].

У різних джерелах автори надають різні означення операційних витрат і витрат загалом. Відповідно до І.А. Волкової, операційні витрати - це витрати, які власник може передбачити та пов'язані з отриманням доходу [11].

На думку І.І. Сухарцевої, Г.А. Семенова і Г.М. Бескостої, операційні витрати - це витрати, які не пов'язані безпосередньо з розширенням виробництва та не включаються в собівартість продукції [34].

Згідно з А.А. Турило, витрати - це вартісне вираження ресурсів, необхідних для здійснення виробничо-господарської діяльності підприємства та досягнення поставленої мети [33].

О.В. Лишиленко надає більш конкретне визначення операційних витрат,

як витрати, пов'язані з операційною діяльністю, включаючи собівартість реалізованої продукції, адміністративні витрати, витрати на збут та інші операційні витрати [29].

Загальний контекст цих визначень полягає в тому, що витрати представляють собою витрати ресурсів, необхідних для ведення діяльності підприємства, і вони можуть включати в себе різні компоненти в залежності від конкретного підприємства та його виду діяльності.

Велика кількість визнаних економістів-аграріїв приділяли увагу аналізу сутності, ефективності та методам регулювання витрат у сільському господарстві і висвітлювали їх у своїх виданнях і дослідженнях (додаток А).

Аналіз наукових досліджень доводить, що вчені різними способами пояснюють поняття «витрати», але в основному вони розглядають їх як економічні ресурси. Однак автори, такі як А.А. Костякова та Ю.С. Погорелов, підкреслюють важливість того, щоб витрати відповідали доходам, ради яких вони були здійснені. Це відповідає принципу відповідності у фінансовій звітності, який передбачає, що витрати повинні відображати доходи, для яких вони були здійснені. Такий підхід визнає важливість зв'язку між витратами і доходами у фінансовому обліку [18].

Важним аспектом, який можна визначити на підставі досліджень з методології обліку витрат на виробництво підприємства, є необхідність створення класифікації витрат за певними ознаками.

Класифікація витрат передбачає розподіл витрат на категорії на основі загальних характеристик об'єктів і природного взаємозв'язку між ними. Це означає, що чим більше ознак враховується в процесі класифікації, тим більше можна дізнатися і зрозуміти про об'єкт витрат.

Класифікація витрат - це система категоризації витрат, яка допомагає створити загальну методологію для обліку та аналізу витрат. Ця класифікація визначає специфічні ознаки, за допомогою яких можна точніше визначити розміри різних видів витрат та фінансові ресурси, витрачені на різні аспекти

діяльності підприємства. Вона служить основою для більш глибокого вивчення природи витрат, їх утворення та розподілу за різними об'єктами управління. Такий підхід дозволяє покращити управління фінансовими ресурсами та ефективність діяльності організації [52].

Завданням, яке виникає при спробі групування витрат у систему класифікації, є формулювання критеріїв, за якими ця систематизація виконується. Це питання завжди залишається предметом дискусій. Останнім часом в економічній літературі було запропоновано багато класифікаційних ознак для витрат, але вони часто відображають галузі економіки або мають загальний характер.

Загалом, витрати підприємства можна розділити на дві основні категорії: прямі витрати і непрямі витрати. Прямі витрати є тими, які можуть бути явно віднесені до певного об'єкта витрат, такі як сировина, основні матеріали, заробітна плата для виробничих робітників та інше, що безпосередньо використовується у виробництві.

Непрямі витрати, навпаки, не можуть бути однозначно призначені конкретному об'єкту витрат і потребують спеціальних методів розподілу, таких як амортизація, витрати на опалення та освітлення тощо [55].

Також важливо виділити витрати на вироби, які пов'язані з виробництвом або закупівлею товарів для подальшої реалізації. У виробничій сфері це включає всі витрати, пов'язані з виробництвом продукції, включаючи матеріали, заробітну плату, амортизацію тощо. У торговельному секторі ці витрати включають чисту вартість закуплених товарів для реалізації.

Ця класифікація допомагає підприємствам краще організувати та аналізувати свої витрати, що є важливим аспектом у фінансовому управлінні та плануванні.

Класифікація витрат є важливим інструментом в управлінні і обліку витрат на виробництві, оскільки вона дозволяє структурувати і систематизувати витрати, а також забезпечує більше деталізоване розуміння їхнього впливу на

діяльність підприємства.

Класифікація витрат представлена на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Групування витрат за класифікаційними ознаками

Групування витрат за економічними елементами та статтями калькуляції є ключовою складовою класифікації витрат. Ця система орієнтується на різні аспекти витрат в операційній діяльності підприємства. Важливі економічні елементи, за якими групуються витрати, включають:

1. Матеріальні витрати. Сюди входять витрати на сировину, матеріали, комплектуючі, напівфабрикати, паливо, енергію, тару. Важливо відзначити, що з цієї суми віднімається вартість повернутих відходів.
2. Оплата праці. Ця категорія включає всі форми основної заробітної плати для штатного і позаштатного виробничого персоналу підприємства.
3. Відрахування на соціальні заходи. Це відрахування на пенсійне забезпечення, соціальне страхування, страхування на випадок безробіття та

індивідуальне страхування. Величина цих відрахувань встановлюється у відсотках від витрат на оплату праці.

4. Амортизація. Включає амортизаційні відрахування на відновлення основних фондів, інших необоротних матеріальних активів та нематеріальних активів.

5. Інші операційні витрати. Включає вартість робіт та послуг сторонніх підприємств, суму податків та зборів (окрім податку на прибуток), втрати від курсових різниць, знецінення запасів, псування цінностей, суму фінансових санкцій та інші види витрат [21].

Ця система класифікації допомагає підприємствам краще керувати та аналізувати свої витрати в залежності від їхньої природи та економічного впливу. Вона дозволяє підприємствам краще розуміти, на що саме витрачаються їхні ресурси та де можливість для оптимізації витрат.

Класифікація витрат за економічними елементами має свої обмеження, оскільки вона не надає можливості обчислити собівартість конкретних видів продукції та встановити обсяг витрат для окремих підрозділів підприємства. Тому для цієї мети використовується класифікація витрат за статтями калькуляції, яка визначається відповідно до призначення та місця їх виникнення.

Перелік та структура статей калькуляції виробничої собівартості продукції, робіт та послуг розробляються підприємствами самостійно і залежать від різних факторів, таких як специфіка витрат, організація виробництва, види виробленої продукції, інші технічні та організаційні особливості.

До класифікації витрат використовуються різні ознаки:

1. Змінні витрати. Вони збільшуються зі збільшенням обсягу продукції та зменшуються з його зменшенням.

2. Постійні витрати. Ці витрати майже не змінюються зі змінами обсягу випуску продукції.

3. Поточні витрати. Це витрати, які виникають протягом короткого періоду, менше одного місяця.

4. Довгострокові витрати. Пов'язані з довгостроковими договорами та зберігають свою актуальність протягом тривалого часу.

5. Продуктивні витрати. Вони передбачені технологією та організацією виробництва.

6. Непродуктивні витрати. Ці витрати виникають через порушення технології або недоліки організації виробництва [21].

Крім того, витрати можуть бути поділені на вичерпані (спожиті) та невичерпані (неспожиті). Перші відображаються у фінансовому звіті, а другі - у балансі підприємства.

Ця класифікація допомагає підприємствам краще управляти та аналізувати свої витрати залежно від їх характеру та тривалості. Вона є важливою складовою фінансового обліку та допомагає приймати обґрунтовані рішення щодо управління витратами та планування фінансових ресурсів.

Операційні витрати підприємства можна розділити на дві основні групи:

1. Витрати, які включаються у виробничу собівартість продукції. Ця група включає в себе:

1.1. Прямі матеріальні витрати. Витрати на сировину, основні матеріали, комплектуючі, паливо, енергію, тару та інші матеріали, які безпосередньо використовуються у виробництві продукції.

1.2. Прямі витрати на оплату праці. Витрати, пов'язані з оплатою заробітної плати та інших виплат працівникам, які безпосередньо зайняті в виробництві продукції або наданні послуг.

1.3. Інші прямі витрати. Ця категорія включає всі інші виробничі витрати, які можуть бути віднесені до конкретного об'єкта витрат, а також відрахування на соціальні заходи, плату за оренду майнових та земельних паїв, витрати на втрати від браку та амортизацію.

2. Витрати, які не включаються у виробничу собівартість продукції. Ця

група включає в себе:

2.1. Адміністративні витрати. Це витрати, пов'язані з управлінням підприємством та адміністративними функціями.

2.2. Витрати на збут. Витрати, пов'язані з продажем та маркетингом продукції.

2.3. Інші операційні витрати. Ця категорія включає всі інші операційні витрати, які не включаються до виробничої собівартості і відображаються як витрати того періоду, в якому вони були здійснені.

Важливо відзначити, що класифікація витрат може різнитися залежно від характеристик підприємства, галузі, характеру виробництва та інших факторів. Всі ці витрати дуже важливі для обліку та аналізу фінансової діяльності підприємства, оскільки вони впливають на його прибуток та загальну фінансову ефективність. Класифікація витрат є важливою складовою системи управління витратами підприємства, яка допомагає ефективно планувати та контролювати витрати для досягнення бажаних фінансових результатів.

Визнання витрат - це процес включення витрат у фінансову звітність підприємства або організації з метою їхнього правильного обліку і відображення в фінансових відомостях. Цей процес включає в себе ідентифікацію, класифікацію та відображення витрат відповідно до встановлених стандартів та правил обліку.

Визнання витрат означає, що витрати враховуються в бухгалтерському обліку на той момент, коли вони виникають або стають обов'язковими для оплати, і вони повинні бути коректно відображені в фінансовій звітності підприємства. Це важливо для забезпечення точності та надійності фінансової інформації, яка використовується для прийняття управлінських рішень і аналізу фінансового стану підприємства.

Формування та розкриття корпоративної інформації щодо витрат підприємства регулюється Національним стандартом бухгалтерського обліку 16 «Витрати» [50].

Згідно з цим стандартом, бухгалтерський облік витрат передбачає фіксацію витрат та відображення їх разом із зменшенням економічних вигод у вигляді витрат і зменшення активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу. За вказівками НП(С)БО 16 «Витрати», були визначені ряд критеріїв, за якими витрати визнаються і відображаються в бухгалтерському обліку. Деталізація цих критеріїв наведена на рис. 1.2 [50].

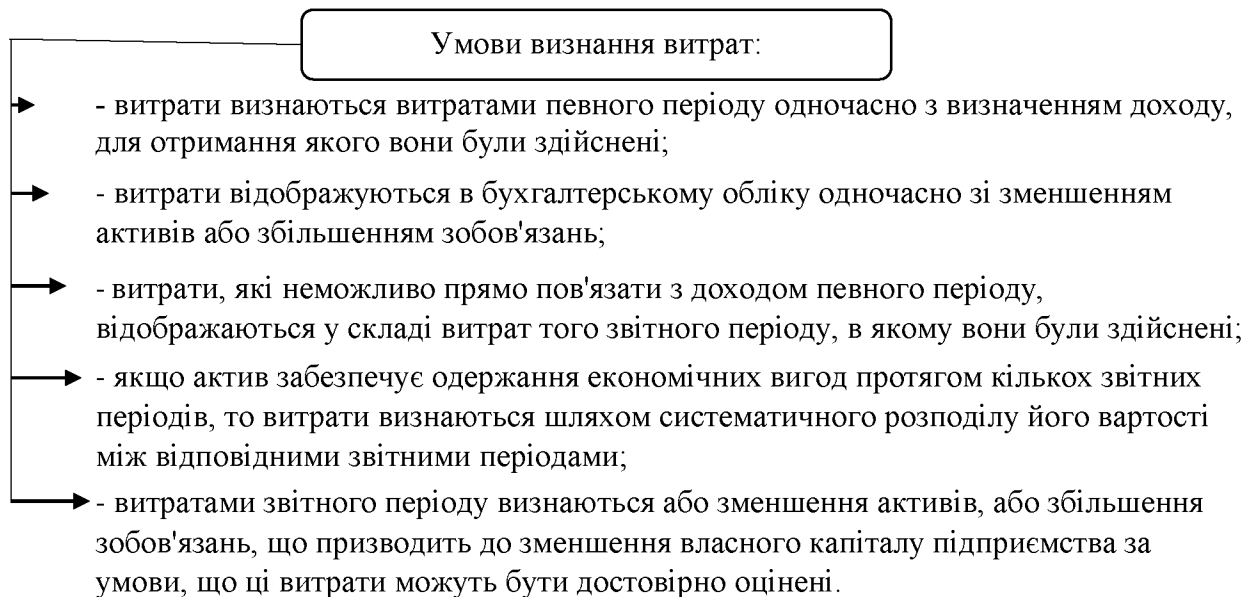

Рис. 1.2. Критерії визнання витрат

Не визнаються витратами такі облікові операції: авансові платежі за інвентар, запаси, оплата отриманих послуг, інше зменшення активів, яке не відповідає нормативам, або збільшення зобов'язань, а також витрати, які відображені у зменшенні власного капіталу, згідно з НП(С)БО 16.

Ці визначення виражають природу витрат через їх вплив на фінансовий та майновий стан підприємства, а не через їхню економічну сутність. Важливо відзначити, що НП(С)БО та МСБО не встановлюють конкретний порядок ведення бухгалтерського обліку, а надають загальні правила оцінки та представлення інформації у фінансовій звітності. Тому, для більшого розуміння, цілком доцільним є проведення порівняльного аналізу витрат підприємства на основі НП(С)БО та МСБО (додаток Б).

Порівняльний аналіз витрат на основі цих стандартів дозволяє

підприємствам отримувати більш повну картину щодо їхнього фінансового продуктивності та результативності.

1.2. Стан дослідженості проблеми та наукові напрями її вирішення

Розвиток сучасних ринкових відносин у сільському господарстві надзвичайно актуалізує проблему бухгалтерського обліку та інформації, необхідної для ефективного управління аграрними підприємствами. З ростом міжнародної економічної інтеграції та залученням України до міжнародних економічних організацій стає важливим завданням забезпечити конкурентоспроможність виробників сільськогосподарської продукції на світовому ринку.

Сільськогосподарське виробництво визнається стратегічною галуззю, оскільки його успішність має прямий вплив на продовольчу безпеку країни та добробут населення. В цьому контексті, суспільні відносини у виробництві рослинництва та тваринництва стають ключовим аспектом аграрного права та земельних відносин. Законодавство, яке діє на території України, спрямоване на створення сприятливих умов для різних суб'єктів господарювання та однакового регулювання їх діяльності, незалежно від їх статусу та організаційної форми [23].

Для забезпечення ефективності сільськогосподарських підприємств та досягнення конкурентоспроможності важливо досліджувати та аналізувати ці аспекти, а також вивчати правові та організаційні аспекти їх функціонування.

Законодавство, що діє на території України, спрямоване на забезпечення рівних умов господарювання для різних суб'єктів, незалежно від їх організаційної форми та власності. Воно гарантує їм однакові права та відповідальність за результати їх господарської діяльності. Крім того, існують нормативно-правові акти, які регулюють бухгалтерський облік і фінансову

звітність підприємств.

Ця система законодавчих і нормативних актів має важливе значення для забезпечення господарської та фінансової діяльності підприємств, а також для збереження належного обліку та подання фінансової звітності.

Враховуючи специфіку виробництва продукції рослинництва, нормативно-правова база для цієї галузі може бути представлена у вигляді табл. 1.1 – 1.3.

Таблиця 1.1

**Законодавчі акти, які контролюють процес виробництва продукції
рослинництва**

Назва нормативного документу	Основний зміст
Господарський Кодекс України від 16.01.2003 року №436-IV [4]	Установлює законодавчі засади економічної діяльності, заснованої на різних видах суб'єктів господарювання та різних формах власності, відповідно до Конституції України.
Податковий Кодекс України від 02.12.2010 року №2755-VI [28]	Нормативний акт регулює взаємодію у сфері сплати податків і зборів, визначає список конкретних податків і зборів, які стягуються в Україні, і встановлює процедури їх збору та адміністрування. Також він визначає суб'єктів, які обов'язково мають сплачувати податки і збори, а також встановлюють їх права і обов'язки в цьому процесі.
Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 року №435-IV [47]	Контролює особисті немайнові і майнові взаємовідносини, які включають в себе цивільні відносини, що базуються на рівних правах, вільному волевиявленні і незалежності в майнових питаннях їх учасників.
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 року №996-XIV [30]	Встановлює юридичні принципи для контролю, організації, проведення бухгалтерського обліку і формування фінансової звітності в Україні.

Національні положення бухгалтерського обліку представляють собою нормативні акти, схвалені Міністерством фінансів, які встановлюють основні засади та методи ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Важливі положення та міжнародні стандарти бухгалтерського обліку для підприємств, що спеціалізуються на виробництві продукції рослинництва, можна знайти у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

**Національні та міжнародні положення (стандарти) бухгалтерського обліку,
за якими регулюється виробничий процес продукції рослинництва**

Назва нормативного документу	Основний зміст
Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» Затв. Наказом МФУ від 07.02.2013 року № 73 [35]	Правила та умови для складання фінансової звітності, а також вимоги щодо визнання і викладення її складових
Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» Затв. Наказом МФУ від 31.12.1999 року №318 [35]	Встановлює методичні принципи створення бухгалтерського обліку та представлення інформації про витрати підприємства у фінансовій звітності.
Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи» Затв. Наказом МФУ від 18.11.2005 року №790 [12]	Визначає методологічні засади створення бухгалтерського обліку для біологічних активів, а також інформації про додаткові біологічні активи та сільськогосподарську продукцію, одержані внаслідок біологічних перетворень, та встановлює правила їхнього розкриття у фінансовій звітності.
Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності» від 01.01.2012 року [29]	Визначає основи презентації загальної фінансової звітності таким чином, щоб забезпечити її порівняння з фінансовою звітністю суб'єкта господарювання за попередні періоди і з фінансовою звітністю інших суб'єктів господарювання.
Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 41 «Сільське господарство» від 01.01.2012 року [25]	Визначає методологію обліку та вимоги до розкриття інформації, пов'язаної з сільськогосподарською діяльністю.

Окрім цього, існують інструкції, положення, постанови та інші нормативні документи, які регулюють аспекти виробництва продукції рослинництва, як показано в табл. 1.3. Сучасна спеціалізована література акцентує увагу на питаннях обліку, контролю та аудиту виробництва продукції рослинництва. Національні положення бухгалтерського обліку встановлюють правила та стандарти для бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні. Ці документи є важливим інструментом для забезпечення якості та надійності фінансової інформації, особливо в галузі виробництва продукції рослинництва. Вони визначають методи та принципи обліку, які допомагають підприємствам ефективно управляти своєю діяльністю та враховувати специфіку галузі.

Таблиця 1.3

**Положення, постанови та інструкції, які регулюють виробництво
продукції рослинництва**

Назва нормативного документу	Основний зміст
Методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств №132 від 18.05.2001 року [27]	Забезпечення єдності і стандартизації класифікації витрат, використання методології для планування та обліку витрат, а також визначення вартості продукції (робіт, послуг) на сільськогосподарських підприємствах різних організаційно-правових форм і форм власності, включаючи їх внутрішні структурні підрозділи, є важливим завданням.
Інструкція «Про застосування плану рахунків бух. обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій» [21]	Цей документ визначає призначення та правила ведення бухгалтерського обліку для зведення інформації методом подвійного запису, що стосується активів, капіталу, зобов'язань і фактів фінансово-господарської діяльності різних юридичних осіб, таких як підприємства та організації.
План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій від 30.11.1999 р № 291 [27]	У 2000 році новий план рахунків та інструкції стосувалися підприємств і організацій, які прийняли ці зміни на підставі розпорядчих документів керівника.
Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку, затверджено Мінфіном України від 24.05.95 р. № 88 [16]	Визначення та правила оформлення первинних документів та облікових реєстрів, процедура коригування помилок у них, і система організації документообігу встановлюються відповідно до внутрішніх положень та нормативних документів організації чи підприємства.
Методичні рекомендації щодо застосування реєстрів журнально ордерної форми обліку для сільськогосподарських підприємств від 4 червня 2009р. №390 [24]	Затверджені Методичні рекомендації відображають значущий крок у реалізації заходів з реформування системи бухгалтерського обліку з урахуванням впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності.

Міжнародні бухгалтерські стандарти також грають важливу роль у глобальному контексті та сприяють стандартизації обліку на міжнародному рівні.

Це підтверджено в статтях, опублікованих у різних журналах, монографіях, наукових виданнях та навчальних посібниках.

Наведені вище докази свідчать про важливість обліку та управління витратами у виробництві продукції рослинництва. Ця тема активно досліджується в наукових працях, підручниках та монографіях. При цьому

національні та міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності, а також законодавство України регулюють виробництво продукції рослинництва та встановлюють вимоги до обліку і звітності в цій галузі. Далі розглянемо нормативні документи більш докладно та вивчимо їх вплив на практику ведення обліку витрат на підприємствах із вирощування рослинництва.

Оскільки термін «затрати» використовується для позначення матеріальних і природних ресурсів, які споживаються у конкретному виді операційної або неопераційної діяльності та пов'язані з виробництвом певного виду продукції, то «витрати» визначаються як термін, що описує процес придбання ресурсів [50].

Ця робота надає важливе визначення поняття «витрати виробництва», яке було запропоноване Ю. Шумило. Він розглядає витрати виробництва як процес, за допомогою якого підприємства використовують ресурси під час виробництва продукції з метою отримання економічної вигоди і збільшення капітальних витрат. Таким чином, це показує, що витрати та затрати, з економічної точки зору, є різними поняттями [48].

Крім того, А. Костякова в своєму дослідженні розглянула питання удосконалення обліку сільськогосподарського виробництва та впровадження системи контролю витрат у сфері рослинництва на основі створення центрів відповідальності [17].

Таким чином, поняття «витрати виробництва» та «затрати» у сільському господарстві важливі для правильного обліку та ефективного управління фінансами підприємств. Вони мають різні економічні значення та відображаються по-різному у фінансовій звітності. Дослідження та методології, що розробляються в цій галузі, сприяють поліпшенню управління сільськогосподарськими підприємствами та забезпеченню їх фінансової стійкості. Тому розуміння цих понять є важливим аспектом для сектора сільського господарства.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ОБЛІКУ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА ТА ВИХОДУ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

2.1. Організаційно-правові засади діяльності та облікова політика підприємства

Облікова політика, у свою чергу, є важливим елементом управління фінансовою діяльністю підприємства. Вона визначає методи та принципи обліку, вимоги до складання фінансової звітності, а також процедури аудиту та контролю за фінансами. Від облікової політики залежить якість та надійність фінансової інформації, що подається стейкхолдерами підприємства, таким як інвестори, кредитори, державні органи та інші зацікавлені сторони.

У цьому розділі проаналізуємо різні аспекти організаційно-правового середовища, включаючи типи організаційних форм, правовий статус та реєстрацію підприємства, а також важливі аспекти облікової політики, які впливають на фінансову діяльність та звітність сільськогосподарських підприємств. На основі цих знань підприємства зможуть оптимізувати свою діяльність, забезпечити відповідність законодавству та вдосконалити свою фінансову стратегію [13].

Умови, в яких працює підприємство, формуються під впливом різних чинників зовнішнього середовища. Ці фактори включають економічні умови, споживачів, профспілки, дію урядових актів та законодавства, конкурентних організацій, громадську думку, технологічні аспекти і технічний прогрес. Всі ці взаємопов'язані чинники впливають на діяльність організації і визначають її подальший розвиток.

ХХХ було засноване на основі колективної форми власності в 18.09.2001р., у відповідності до Закону України «Про господарські товариства», Закону України «Про підприємства в Україні» [31].

Товариство - це юридична особа, що здійснює господарську діяльність з метою отримання прибутку в аграрному секторі та задоволення соціально-економічних потреб своїх працівників, а також збільшення добробуту своїх акціонерів через виробничу, підприємницьку та комерційну діяльність.

Основний вид діяльності товариства – 01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур.

Згідно із затвердженим на підприємстві Наказом про облікову політику, одиницею готової продукції вважати кожне найменування. Аналітичний облік руху готової продукції відображати у бухгалтерії – у кількісно-сумовому виразі, на складі – у кількісному. Оцінка вибуття здійснюється методом середньозваженої собівартості (додаток Г).

Витрати визнавати і показувати в обліку згідно з нормами НП(С)БО 16 «Витрати» на основі принципу нарахування і відповідності доходів і витрат.

Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) складається з виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), та загальновиробничих витрат.

Готову продукцію і незавершене виробництво показувати в обліку і звітності по фактичній виробничій собівартості.

Перш за все, при формуванні облікової політики підприємств, діяльність яких полягає у виробництві готової продукції, бажано враховувати положення загальних Методичних рекомендацій щодо облікової політики підприємства, затверджених наказом МФУ від 27.06.2013 р. № 635, а також Методичних рекомендацій з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств, затверджені наказом Мінагрополітики від 18.05.2001 р. № 132.

У процесі калькулювання може визначатися:

1. Планова або нормативна собівартість (для цілей управлінського обліку, ціноутворення, контролю за рівнем витрат);
2. Фактична собівартість (крім зазначених вище цілей, для

відображення у фінансовій звітності і розрахунку розміру деяких податків).

Склад статей планової/нормативної та фактичної собівартості у більшості випадків має збігатися, і саме перелік цих статей треба навести в обліковій політиці чи окремому документі.

Пропонуємо включити до наказу додаткову інформацію (додаток В)

Для того аби вирішити, необхідна чи ні калькуляція собівартості, треба дізнатися, чи дозволяє обраний метод обліку витрат розрахувати виробничу собівартість одиниці продукції, робіт чи послуг?

Також треба визначити, чи можна без калькулювання собівартості виокремити витрати, які належать саме до витрат звітного періоду (тобто ті, які пов'язані з отриманим доходом)?

Якщо відповіді на ці запитання позитивні, то в обліковій політиці треба визначити метод обліку витрат, який дозволить розраховувати собівартість реалізації (рахунок 90). Саме цю суму включають до витрат періоду, бо незавершене виробництво (сальдо рахунку 23) — це витрати майбутніх, а не звітного періоду.

Діяльність ХХХ регулюється його Статутом (додаток Д).

Предметом діяльності товариства є різноманітні види господарської діяльності, включаючи:

1. Сільськогосподарське та промислове виробництво.
2. Організація та управління машино-тракторними станціями та сервісним обслуговуванням.
3. Закупка, переробка, виробництво та продаж сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів.
4. Виконання будівельно-монтажних та ремонтних робіт.
5. Організація мережі побутового обслуговування населення, включаючи майстерні, заклади громадського харчування та інші установи.
6. Оптова та роздрібна торгівля різними видами товарів, включаючи промислову продукцію, продукти харчування, нерухомість та засоби

виробництва.

7. Бартерна торгівля та інші види зустрічної торгівлі між суб'єктами господарювання, включаючи іноземних партнерів.

8. Організація виробництва та торгівлі товарами народного споживання, народними промислами та ремеслами, промисловою продукцією та будівельними матеріалами.

Компанія володіє наступними активами:

1. Майно, яке було передане їй засновником як внесок до статутного капіталу.

2. Продукція, що була виготовлена компанією внаслідок її господарської діяльності.

3. Отриманий дохід.

4. Інше майно, яке було набуто з причин, не заборонених чинним законодавством.

Діяльність компанії регулюється Законом України «Про господарські товариства», іншими законами України, а також установчим договором та Статутом, що стосуються заснування та функціонування компанії. Компанія проводить господарську та іншу діяльність від свого імені, відповідно до принципу повного господарського врегулювання. У неї є власний баланс, поточні банківські рахунки, печатка з назвою компанії, необхідні печатки та власні форми документів [30].

На 1 грудня поточного року була проведена інвентаризація активів, капіталу та зобов'язань. Вона проводилася на визначених умовах, що визначені в пункті 3 Директиви про основні засоби, нематеріальні активи, запаси, грошові кошти, документи та розрахунки [3].

Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» дає чіткий перелік прав та обов'язків, які покладаються на підприємство та працівників бухгалтерії.

Головний бухгалтер відповідає за захист бухгалтерської інформації від

несанкціонованого доступу.

Для організації бухгалтерського обліку підприємство має можливість вибору різних форм організації, зокрема:

1. Введення посади бухгалтера або створення бухгалтерської служби з головним бухгалтером.

2. Використання послуг спеціаліста з бухгалтерського обліку, який є зареєстрованим підприємцем і здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи.

Підприємство має право самостійно приймати рішення та визначати наступні аспекти стосовно свого бухгалтерського обліку та управління:

1. Встановлювати облікову політику, яка визначає загальні принципи та правила бухгалтерського обліку на підприємстві.

2. Вибирати форму бухгалтерського обліку, включаючи систему реєстрів, порядок реєстрації та узагальнення інформації в них. Це повинно відповідати законодавчим вимогам та особливостям діяльності підприємства.

3. Розробляти систему внутрішньогосподарського обліку, звітності і контролю для управління господарськими операціями та визначення прав працівників щодо підпису бухгалтерських документів.

4. Визначати правила документообороту та процедури обробки облікової інформації.

5. Виділяти філії, представництва та інші відокремленні підрозділи, що ведуть окремий бухгалтерський облік, і включати їх показники до фінансової звітності підприємства.

Керівник підприємства повинен створити всі необхідні умови для належного ведення бухгалтерського обліку. Він також зобов'язаний гарантувати, що всі відділи, служби та працівники, які беруть участь у бухгалтерському обліку, дотримуються правил та вимог бухгалтера щодо оформлення і подання первинних документів до обліку.

Головний бухгалтер або відповідальна особа, якій доручено вести

бухгалтерський облік на підприємстві, виконує такі обов'язки:

1. Забезпечує дотримання єдиної методології бухгалтерського обліку та своєчасне складання і подання фінансової звітності.

2. Контролює відображення всіх господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку.

3. Бере участь у формуванні матеріалів, пов'язаних із збитками і компенсацією збитків, включаючи оцінку майна та зобов'язань підприємства, складання ліквідаційного балансу та фінансової звітності.

4. Здійснює перевірку стану бухгалтерського обліку у філіях, представництвах, відділеннях та інших відокремлених підрозділах підприємства.

Відповідальність за бухгалтерський облік у господарських операціях, пов'язаних із ліквідацією підприємства, покладається на ліквідаційну комісію, утворену відповідно до законодавства [53].

2.2. Методика обліку витрат виробництва та виходу продукції рослинництва та відображення інформації у звітності

Сьогодні, важливість обліку зернових стала надзвичайно актуальною. У воєнний час важливо ретельно планувати та вести облік стратегічних запасів продовольства в країні. Контроль починається з посіву і завершується виходом готової продукції, оскільки несподівані події можуть вплинути на кінцевий результат. Тому облік та контроль є важливими на всіх етапах виробництва, включаючи зберігання на елеваторі та визначення норм природних втрат [15].

Виробництво зерна - це сільськогосподарська діяльність, яка включає вирощування зернових культур, постачання внутрішнього ринку України насінням і зерном для потреб продукції харчових, кормових та промислових товарів, покращення якості зерна, формування потенціалу для експорту

Документи належить складати на кожному з етапів збирання зернових:

1. Безпосереднє збирання врожаю (відповідальна особа - комбайнер).
2. Транспортування зерна з поля до місця зберігання (відповідальна особа - водій, тракторист).
3. Приймання зернових (відповідальна особа - вагар, завідувач току, завідувач складу, комірник).

Щоб визначити виробничу собівартість зерна, потрібно її оцінити. Користуючись способом оцінки за виробничою собівартістю, потрібно пам'ятати, що фактична собівартість розраховується за рік [40] .

Проте первісне визнання сільськогосподарської продукції відображають у періоді, в якому її відділено від біологічного активу. Тому оприбуткування здійснюють за плановою ціною. Лише в кінці року, коли врахують всі видатки та розподілять загальновиробничі витрати, розмір планової собівартості доводять до рівня фактичної собівартості [36].

Якщо підприємство зібрало зерно у серпні, то отримане зерно слід взяти на облік за первісною вартістю. У звітності за 9 місяців зерно слід відобразити за найменшою із двох оцінок, тоді як первісна вартість за методом виробничої собівартості буде визначена лише наприкінці року [14].

Згідно НП(С)БО 30 затверджено рекомендації щодо визначення справедливої вартості сільськогосподарської продукції, яка має ґрунтуватися на цінах активного ринку:

1. За наявності кількох ринків оцінка ґрунтується на даних того ринку, де підприємство планує продавати продукцію.
2. Оцінка за договірними цінами допускається лише за обтяжливими контрактами.

Некондиційну зернову продукцію за відсутності активного ринку, можна оцінювати, базуючись на ринкових цінах на подібну кондиційну продукцію з коригуванням на рівень якості та придатності до використання. Тому зернові відходи оцінюють за вартістю зерна виходячи з його вмісту в зернових

відходах [32].

Підприємство може самостійно визначити методику аналізу джерел інформації з метою встановлення справедливої вартості сільськогосподарської продукції.

Не у всіх підприємств придбати техніку для збирання урожаю, тому вони користуються послугами сторонньої організації. Послуги зі збирання врожаю надають на підставі договору підрядної організації.

За договором підряду одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням іншої сторони (замовника), а замовник — прийняти та оплатити виконану роботу.

Документом, котрий підтверджує факт надання послуг (виконання робіт), є зазвичай «Акт приймання-здачі виконаних робіт (наданих послуг)». Його складають у двох примірниках і підписують обидві сторони. На підставі акта приймають та оплачують роботу виконавця.

Під час укладання договору на збирання врожаю замовник розраховується за надані послуги не грошми, а зібраною сільськогосподарською продукцією - частина цієї продукції залишається у власності замовника, а частина передається виконавцю в оплату виконаних робіт.

У такому разі бартерна форма розрахунків має бути передбачена договором, і, відповідно, у договорі та акті сторони повинні закріпити, яка саме частина або кількість зібраної сільгосппродукції перейде підряднику як оплата.

Що стосується первинного документа, котрим підтверджується передання продукції як плати за надані послуги, то можна послуговуватися формою накладної № ВЗСГ-8 [34].

Однією з важливих складових виробництва зернових є передача зерна на елеватор.

Не кожне сільськогосподарське підприємство має у своєму використанні елеватор, тому щоб розмістити зерно на елеваторі, необхідно заключити договір із підприємством, у якого є елеватор.

Взаємовідносини між покладавцем та зберігачем зерна регулюються ст. 936-966 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні».

У договорі зазначаються наступне:

1. Наближені об'єми зерна, які плануються до передачі на зберігання та показники якості для розрахунку заліку зерна.

2. Порядок прийняття, відвантаження та переоформлення зерна на іншого власника.

3. Порядок взаєморозрахунків сторін, в т.ч. розмір плати за зберігання зерна, висушування його та очищення.

4. Термін зберігання зерна і т.д.

Подальші оформлення взаємовідносин сільськогосподарського підприємства з елеватором законодавством не врегульовано [4].

Зазвичай зерно доставляють на елеватор на автотранспорті. Тому зерно має супровідну документацію – ТТН №1-сг (зерно). Вона зручна тим, що тут зазначається не тільки вид продукції та сорт, також вага (брутто, нетто, тара). Також можуть використати ТТН №1-ТН. Складають у трьох примірниках, а якщо використовують вантажні перевезення сторонньої компанії – чотирьох[34].

В накладній зазначають дані про відправника та отримувача; місце навантаження і розвантаження; прізвище, ім'я та по батькові водія, інформація про автомобіль і його характеристики; властивості вантажу: назва продукції, сорт, клас, засміченість, вологість; кількість відправленої і отриманої продукції [38].

Продаж зерна із елеватора здійснюється шляхом переоформлення зерна на нового власника у присутності двох сторін.

В заяві зазначається: культура, клас, об'єм переоформлення, реквізити нового власника. До заяви прикладаються складські документи і доручення. Складається Акт прийому – передачі зерна, який підписується в трьохсторонньому порядку та оформлюється договором складського

зберігання зерна з новим власником.

Об'єм переоформленого зерна визначається актом-розрахунком, який складається елеватором на момент переоформлення, після чого новому власнику видають переоформлені складські документи. В акті вказується кількість переданого на доробку і отриманого після доробки зерна та кількість побічної продукції і відходів 1,2,3 категорії.

Через військові дії урожай на полі знаходиться у небезпеці. Пожежа – одна із причин його знищення. Результати пожежі оформляються Актом про пожежу, який підписує комісія, у складі якої має бути не менше трьох осіб. Така комісія має провести огляд площі, що була охоплена вогнем, зробити висновок про розмір втрат, а також про подальшу долю поля, що постраждало. Нормативними документами не встановлено порядку огляду поля, та порядку документування, тому підприємство визначає його самостійно. Типової форми документа немає, тому підприємство розробляє його самостійно із дотриманням обов'язкових реквізитів, які передбачені законодавством.

Прикладом такого документу може бути «Акт загибелі врожаю зернових». в ньому доцільно зазначити координати поля, яке постраждало, або його номер за схемою земельних угідь, назву знищеної культури та її сорт, загальну площу поля та площу знищених вогнем посівів, ступінь пошкодження посівів та причини їх загибелі. Інформацію про причину знищення врожаю можна навести з посиланням на Акт про пожежу, отриманий від ДСНС.

Цей Акт передають до бухгалтерії і на підставі нього складають бухгалтерську довідку, що слугуватиме основою для відображення операції із загибелі врожаю в обліку. Зазвичай під час загибелі сільгоспкультури витрати, зазанані на її вирощування, розділяють на повторювані та неповторювані [33].

Це практикують під час засівання нової культури на місці загиблої, наприклад, під час загибелі посівів внаслідок несприятливих погодних умов.

Однак у разі знищення врожаю через пожежу перенесення частини витрат на нову культуру навряд чи можливе. Адже минули агротехнологічні строки

для посіву. До того ж знищені вогнем зернові підійшли практично до завершення виробничого циклу. Тож засівання іншої культури на пошкодженій вогнем території, ймовірно, запустить новий цикл вирощування, який потребуватиме нових витрат (оранки, внесення добрив тощо). З огляду на це вважаємо, що всі витрати на вирощування знищених зернових слід відображати в бухгалтерському обліку як повторювані [19]. Вони вже не зможуть брати участь у господарській діяльності сільгосппідприємства. Тому їхню суму без розподілу відносять до витрат періоду та списують у дебет субрахунку 977 «Інші витрати діяльності». На підставі первинного обліку ведеться аналітичний та синтетичний облік, які зберігають і систематизують інформацію у спеціальних реєстрах. Синтетичний облік витрат і виходу продукції рослинництва у ХХХ реєструється на субрахунку 231 – «Виробництво продукції рослинництва». Цей рахунок є балансовим, активним, операційним та калькуляційним. Витрати заносяться на дебет, а виходи готової продукції - на кредит.

Протягом року на дебеті субрахунку 231 відображаються витрати на вирощування поточного та майбутніх врожаїв, а також на кінець року враховується різниця між плановою та фактичною собівартістю продукції, а також загальновиробничі витрати. Це дозволяє обчислити собівартість продукції. З кредиту субрахунку 231 відзначають кількість заробленої продукції, яка розраховується за плановою собівартістю. На кінець року різницю між плановою та фактичною собівартістю продукції записують на кредит субрахунку 231 згідно з бухгалтерськими довідками. Таким чином, на дебеті субрахунку 231 залишаються лише витрати на незавершене виробництво (витрати під майбутні врожаї). На рахунку 27 «Продукція сільськогосподарського виробництва» відображається інформація про наявність, надходження і відвантаження готової сільськогосподарської продукції, незалежно від її подальшого використання, включаючи продукцію, частково призначену для внутрішнього використання.

У аналітичному обліку всі види сільськогосподарської продукції, виробленої протягом поточного року, обліковуються протягом року за плановою собівартістю, і потім на кінець року коригують до фактичної собівартості. Субрахунок 271 «Продукція рослинництва» використовується для обліку рослинницької продукції за її видами, сортами та якістю. Зразок облікової кореспонденції для обліку виробництва продукції в рослинництві наведено в додатку Е. ХХХ звітує про свої витрати та результати у сфері рослинництва через кілька документів, включаючи Баланс (додаток Ж), Звіт про фінансові результати (додаток З), Примітки до фінансової звітності та статистичний (додаток М), Звіт про економічні показники діяльності сільськогосподарського підприємства (форма № 50 с.г.) (додаток Н).

У Балансі, в розділі II, міститься інформація про сільськогосподарську продукцію та незавершене виробництво. Звіт про фінансові результати містить дані про собівартість готової продукції та витрати на її виробництво. Однак для ефективного контролю над витратами найкраще використовувати статистичну форму № 50 с.г., де є інформація за такими аспектами: структура собівартості за видами продукції, витрати на виробництво сільськогосподарської продукції, обсяг та рух продукції сільського господарства, інвестиції в матеріально-технічні ресурси для виробництва. Загалом, облік в ХХХ проводиться відповідно до вимог законодавчих актів та не має серйозних порушень.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ БЕЗЗБИТКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИРОБНИЦТВА

3.1. Фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання

Горизонтальний і вертикальний аналіз майна є важливими методами фінансового аналізу, які допомагають розкрити інформацію про структуру та рухи майна компанії в різний період часу. Горизонтальний аналіз порівнює значення різних показників майна в різні роки, деякий базисний рік вважається за 100%, і інші роки порівнюються з цим.

З іншого боку, вертикальний аналіз дозволяє розглянути кожен окремий показник як частку відносно загального майна підприємства. Це допомагає виявити структурні зміни в активах підприємства.

Нижче наведена табл. 3.1 горизонтальний та вертикальний аналіз майна ХХХ за 2020-2022 роки.

Таблиця 3.1

Горизонтальний і вертикальний аналіз майна ХХХ (станом на кінець року) за 2020-2022 роки

Вид активів (майна)	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020 р.		
	сума, тис. грн	у % до підсум ку	сума, тис. грн	у % до підсум ку	сума, тис. грн	у % до підсум ку	суми, тис. грн	частки, в. п.	у %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Майно – всього	460828	100	670221	100	699264	100	+238436	-	+51,7
1. Необоротні активи	74848	16,2	56492	8,4	124482	17,8	+49634	+1,6	+66,3
1.1. Основні засоби	54289	11,8	46944	7,0	104948	15,0	+50659	+3,2	+93,3
2. Оборотні активи	385980	83,8	613364	91,5	574417	82,1	+188437	-1,6	+48,8
2.1. Запаси	143719	31,2	167975	25,1	207435	29,6	+63716	-1,6	+44,3
2.1.1. Виробничі запаси	9070	2,0	14250	2,1	23996	3,4	+14926	+1,5	у 2,6 рази
2.1.2. Незавершене виробництво	31680	6,9	45983	6,9	25060	3,6	-60620	-3,3	-20,9

Продовж. табл. 3.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2.1.3. Готова продукція і товари	102969	22,3	107742	16,1	158379	22,6	+55410	+0,2	+53,8
2.2. Поточні біологічні активи	246	0,1	-	-	-	-	-246	-0,1	-100,0
2.3. Поточна дебіторська заборгованість	232331	50,4	444991	66,4	178070	25,5	-54261	-25,0	-23,4
2.4. Гроші та їх еквіваленти, поточні фінансові інвестиції	7992	1,7	218	0,0	474	0,1	-7518	-1,6	-94,1
2.5. Витрати майбутніх періодів	1534	0,3	95	0,0	49	0,0	-1485	-0,3	-96,8
2.6. Інші оборотні активи	158	0,0	85	0,0	188389	26,9	+188231	+26,9	в 1192,3 рази
3. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	-	-	365	0,1	365	0,1	+365	+0,1	X

Результати горизонтального і вертикального аналізу майна ХХХ (табл. 3.1) свідчать про наявність як позитивних, так і негативних ознак і тенденцій у майновому стані підприємства за інформацією активу балансу.

До позитивних характеристик майнового стану належать такі:

- у 2022 році порівняно з 2020 роком вартість майна збільшилася на 238436 тис. грн, або 51,7 %, що свідчить про нарощування майнового потенціалу підприємства. Необоротні активи зросли на 49634 тис. грн (66,3 %), та оборотні активи зросли на 188437 тис. грн (48,8 %);

- темп приросту майна (51,7 %) перевищив макроекономічний показник рівня інфляції (26,6 % у 2022 році). У результаті відбулося зростання реальної вартісної оцінки активів на 25,1 %;

- необоротні активи представлені насамперед основними засобами, вартість яких збільшилася на 50659 тис. грн, або 93,3 %. Темп приросту основних засобів перевищив темпу приросту майна в цілому, що зумовило зростання їх частки в майні з 11,8 до 15,0 %. Це свідчить про поліпшення матеріальних умов для розширення основної діяльності підприємства;

- серед оборотних активів скоротилася поточна дебіторська заборгованість (на 54261 тис. грн, що становить 23,4 %). Зниження частки поточної дебіторської заборгованості в майні з 50,4 % у 2020 році до 25,5 % у 2022 році (на 25,0 в. п.) свідчить про відчутне поліпшення стану розрахунків підприємства з дебіторами;

- серед видів оборотних активів найбільший темп зростання мають інші оборотні активи (1192,3 рази), їх частка в майні станом на кінець 2022 року підвищилася до 26,9 %, що створює передумови для кращого оцінювання ліквідності балансу та платоспроможності підприємства;

- темп приросту виробничих запасів (2,6 рази) більший за темп приросту основних засобів (93,3 %), при цьому частка виробничих запасів у майні зросла з 2,0 до 3,4 %. Така динаміка вказує на підвищення рівня забезпеченості основних засобів матеріальними оборотними ресурсами.

Водночас є й негативні характеристики майнового стану, зокрема: - вартість готової продукції і товарів збільшилася на 55410 тис. грн (53,8 %), їх частка в майні зросла з 22,3 до 22,6 %, що може свідчити про зниження ефективності маркетингової політики підприємства [57]

Аналіз майна представлений на рис. 3.1, який допомагає інтерпретувати і порівнювати динаміку та структуру майна компанії в різні періоди часу. Цей рисунок надає візуальну репрезентацію даних і роблять аналіз фінансового стану компанії більш доступним та інформативним.

Горизонтальний і вертикальний аналіз джерел формування капіталу також є важливими аспектами фінансового аналізу підприємства. Вони допомагають визначити, як компанія змінює структуру свого капіталу в різні періоди та в яких джерелах знаходить ресурси для фінансування своєї діяльності.

У табл. 3.2 проведено горизонтальний та вертикальний аналіз джерел формування капіталу ХХХ за 2020-2022 рр.

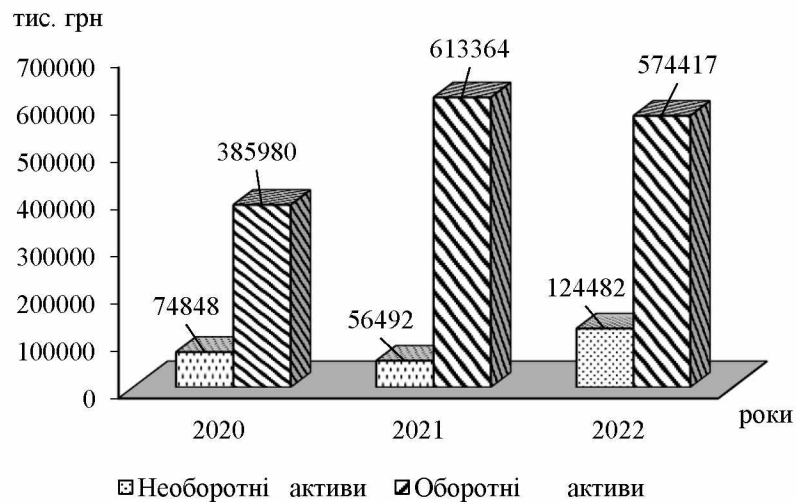

Рис. 3.1 Горизонтальний і вертикальний аналіз майна ХХХ за 2020-2022 роки

Таблиця 3.2

**Горизонтальний і вертикальний аналіз джерел формування капіталу
ХХХ (станом на кінець року) за 2020-2022 роки**

Вид пасивів (джерел формування капіталу)	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020 р.		
	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	суми, тис. грн	част- ки, в. п.	у %
Джерела формування капіталу – всього	460828	100	670221	100	699264	100	+238436	-	+51,7
1. Власний капітал	445577	96,7	545934	81,5	675698	96,6	+230121	-0,1	+51,6
1.1. Зареєстрований (пайовий) капітал	12	0,0	12	0,0	12	0,0	-	-	-
2. Зобов'язання і забезпечення	15251	3,3	124287	18,5	23566	3,4	+8315	+0,1	+54,5
2.1. Поточні зобов'язання і забезпечення	15251	3,3	124287	18,5	21457	3,1	+6206	-0,2	+40,7
2.1.1. Поточна кредиторська заборгованість	10516	2,3	2098	0,3	15510	2,2	+4994	-0,1	+47,5
2.2. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	-	-	-	-	2109	0,3	+2109	+0,3	X

Результати горизонтального і вертикального аналізу джерел формування

капіталу ХХХ (табл. 3.2) свідчать про наявність переважно позитивних ознак і тенденцій у майновому стані підприємства за інформацією пасиву балансу, а саме:

- у 2022 році порівняно з 2020 вартість джерел формування капіталу збільшилася на 238436 тис. грн, або 51,7 %. При цьому власний капітал зріс на 230121 тис. грн (51,6 %), а зобов'язання і забезпечення зросли на 8315 тис. грн (54,5 %). Така динаміка складових пасиву балансу зумовила зниження частки власного капіталу в джерелах формування капіталу з 96,7 до 96,6 % (на 0,1 в. п.) і, відповідно, збільшення частки зобов'язань і забезпечень з 3,3 до 3,4 %. Отже, підприємство скоротило рівень фінансової стійкості за критерієм забезпеченості власним капіталом;

- у складі власного капіталу зареєстрований (пайовий) капітал не змінився і становить 12 тис. грн;

- зросла залежність підприємства від поточних зобов'язань і забезпечень, їх сума зросла на 6206 тис. грн (40,7 %);

- поточна кредиторська заборгованість зросла на 4994 тис. грн, або 47,5 %. Зниження її частки в джерелах формування капіталу з 2,3 % у 2020 році до 2,2 % у 2022 році (на 0,1 в. п.) свідчить про поліпшення стану розрахунків підприємства з кредиторами.

Водночас на підприємстві залишається нерівновага між сумами поточної дебіторської та поточної кредиторської заборгованості.

Зокрема, за даними табл. 3,1 і 3,2 поточна дебіторська заборгованість перевищувала поточну кредиторську заборгованість на кінець 2020 року в 22,1 раза, а на кінець 2022 року це співвідношення зменшилося до 11,5 раза.

Така динаміка пояснюється тим, що впродовж періоду дослідження поточна дебіторська заборгованість скоротилася на 23,4 %, а кредиторська заборгованість зросла на 47,5 %.

Отже, шляхи зміцнення майнового стану підприємства пов'язані насамперед з удосконаленням управління дебіторською заборгованістю.

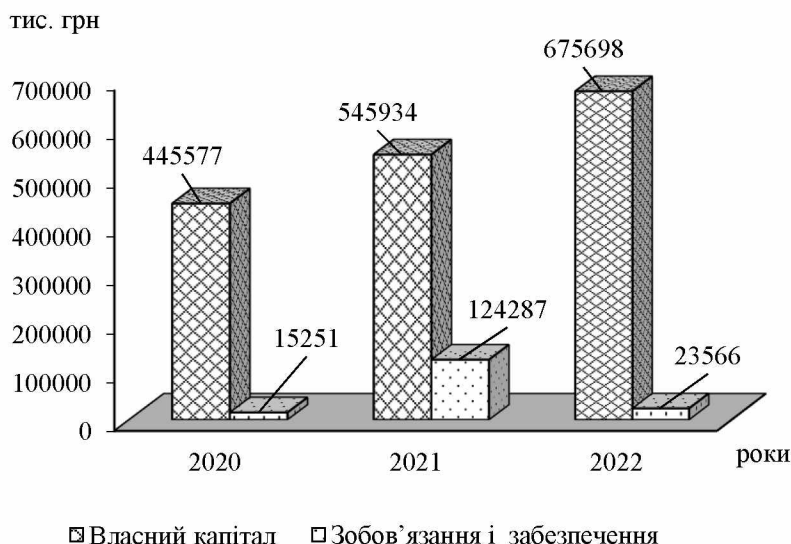

Рис. 3.2 Горизонтальний і вертикальний аналіз джерел формування капіталу
XXX за 2020-2022 роки

На рис. 3.2 наведено інформацію щодо джерел формування капіталу компанії протягом останніх трьох років. Рисунок може візуалізувати тенденції та зміни в структурі капіталу компанії, роблячи цю інформацію більш доступною та зрозумілою для аналізу та прийняття фінансових рішень.

Аналіз ліквідності балансу XXX є важливим інструментом для оцінки фінансового стану компанії та її здатності виконувати поточні зобов'язання. Нижче подана табл. 3.3, яка відображає дані щодо ліквідності компанії за 2020-2022 роки. Аналізуючи дані табл. 3.3 у 2020 році нестача високоліквідних оборотних активів для покриття найбільш термінових зобов'язань становила 2524 тис. грн, а в 2022 році вже був надлишок у сумі 15036 тис. грн. За середньо і низько ліквідними оборотними активами спостерігається надлишок платіжних засобів: за середньо ліквідними він зменшився з 227596 до 172123 тис. грн, а за низько ліквідними – збільшився з 145657 до 395873 тис. грн. У цілому надлишок оборотних активів для покриття поточних і довгострокових зобов'язань і забезпечень збільшився на 182231 тис. грн, або 49,2 %. Таким чином, у період дослідження баланс перебуває у стані абсолютної ліквідності.

Таблиця 3.3

**Аналіз ліквідності балансу ХХХ (станом на кінець року), тис. грн
за 2020-2022 роки**

Група	Вид оборотних активів	Роки			Група	Вид зобов'язань і забезпечень	Роки			Надлишок (+) або нестача (-) платіжних засобів (А-П)		
		2020	2021	2022			2020	2021	2022	2020 р.	2021 р.	2022 р.
A1	Високоліквідні	7992	218	474	П1	Найбільш термінові	10516	2098	15510	-2524	-1880	-15036
A2	Середньо ліквідні	232331	444991	178070	П2	Короткострокові	4735	122189	5947	+227596	+322802	+172123
A3	Низько ліквідні	145657	168155	395873	П3	Довгострокові	-	-	-	+145657	+168155	+395873
	Усього	385980	613364	574417		Усього	15251	124287	21457	+370729	+489077	+552960

Графічний рис. 3.3, який відображає аналіз ліквідності балансу ХХХ за 2020-2022 роки, може служити важливим інструментом для візуалізації фінансових даних компанії. Він допомагає інвесторам, кредиторам та керівництву компанії краще зрозуміти зміни в рівні ліквідності та її здатності виконувати короткострокові зобов'язання. Графічний підхід до відображення цих даних робить їх більш доступними та легко зрозумілими для аналізу та прийняття фінансових рішень.

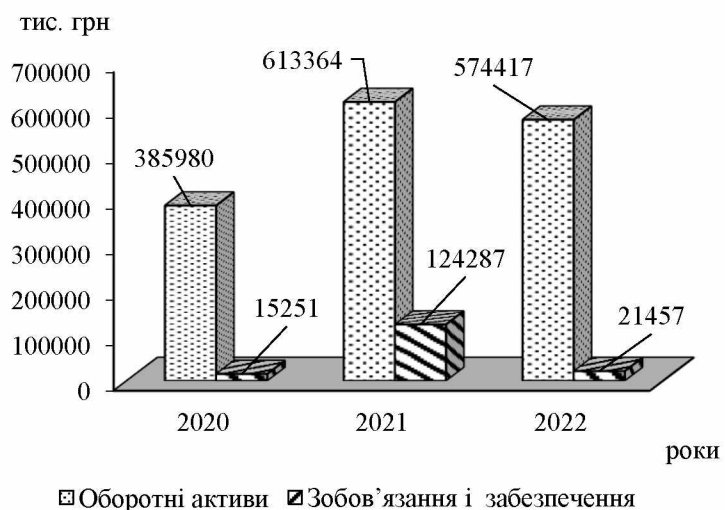

Рис. 3.3. Аналіз ліквідності балансу ХХХ
за 2020-2022 роки

Горизонтальний і вертикальний аналіз дебіторської заборгованості ХХХ допомагають визначити, як компанія керує своєю дебіторською базою в різні періоди та як ця заборгованість розподіляється за різними категоріями клієнтів чи партнерів.

Нижче наведена табл. 3.4, яка відображає дані горизонтального та вертикального аналізу дебіторської заборгованості за 2020-2022 роки.

Таблиця 3.4

**Горизонтальний і вертикальний аналіз дебіторської заборгованості
ХХХ (станом на кінець року) за 2020-2022 роки**

Вид дебіторської заборгованості	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020 р.		
	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	суми, тис. грн	частки, в. п.	у %
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	4063	1,7	210409	47,3	162796	91,4	+158733	+89,7	в 40,1 рази
Дебіторська заборгованість за розрахунками:									
за виданими авансами	438	0,2	5833	1,3	8168	4,6	+7730	+4,4	у 18,6 рази
з бюджетом	-	-	1457	0,3	7106	4,0	+7106	+4,0	X
Інша поточна дебіторська заборгованість	227830	98,1	227292	51,1	-	-	-227830	-98,1	-100,0
Усього	232331	100	444991	100	178070	100	-54261	-	-23,4

За результатами горизонтального і вертикального аналізу дебіторської заборгованості (табл. 3.4) підприємство має в 2022 році суми за трьома видами поточної дебіторської заборгованості. У 2022 році порівняно з 2020 відбулося збільшення дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги на 158733 тис. грн, що становить в 40,1 рази більше її частка в структурі дебіторської заборгованості зросла з 1,7 до 91,4 %. Одночасно збільшилася дебіторська заборгованість за виданими авансами та бюджетом на 7730 та 7106 тис. грн відповідно.

В той час скоротилася інша поточна дебіторська заборгованість (на

227830 тис. грн, або 100,0 %). Загальна сума дебіторської заборгованості підприємства зменшилася у 2022 році порівняно з 2020 на 54261 тис. грн, що складає 23,4 %.

Горизонтальний і вертикальний аналіз поточної кредиторської заборгованості ХХХ важливий для розуміння, як компанія управляє своєю заборгованістю перед постачальниками та як ця заборгованість розподіляється за роками. Ця інформація може бути важливою для визначення фінансового стану компанії та її здатності вчасно виконувати зобов'язання перед постачальниками.

Нижче наведена табл. 3.5, яка відображає дані горизонтального та вертикального аналізу поточної кредиторської заборгованості за 2020-2022 роки.

Таблиця 3.5

Горизонтальний і вертикальний аналіз поточної кредиторської заборгованості ХХХ (станом на кінець року) за 2020-2022 роки

Вид поточної кредиторської заборгованості	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020 р.		
	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	частки, в. п.	у %
Поточна кредиторська заборгованість за:									
товари, роботи, послуги	343	3,3	160	7,6	12364	79,7	+12021	+76,4	у 36,0 рази
розрахунками з бюджетом	8876	84,4	1172	55,9	821	5,3	-8055	-79,1	-90,8
розрахунками зі страхування	532	5,1	160	7,6	214	1,4	-318	-3,7	-59,8
розрахунками з оплати праці	730	6,9	606	28,9	892	5,7	+162	-1,2	+22,2
за одержаними авансами	35	0,3	-	-	1219	7,9	+1184	+7,6	у 34,8 рази
Усього	10516	100	2098	100	15510	100	+4994	-	+47,5

За результатами горизонтального і вертикального аналізу поточної кредиторської заборгованості підприємства ХХХ (табл. 3.5) показав, що у

2022 році порівняно з 2020 збільшилися суми за трьома видами кредиторської заборгованості за розрахунками: за товари, роботи, послуги – на 12021 тис. грн (у 36,0 рази), з оплати праці – на 162 тис. грн (22,2 %) та одержаними авансами – на 1184 тис. грн (у 34,8 рази). Водночас поточна кредиторська заборгованість з бюджетом зменшилася на 8055 тис. грн (90,8 %), а за розрахунками зі страхування – на 318 тис. грн (59,8 %).

Як і в 2020 році, на кінець 2022 року найбільшу частку серед видів поточної кредиторської заборгованості має заборгованість за товари, роботи, послуги – 79,7 %. скоротилася частка заборгованості за розрахунками з бюджетом (із 84,4 до 5,3 %), із страхування (з 5,1 до 1,4 %) та з оплати праці (з 6,9 до 5,7 %).

У цілому поточна кредиторська заборгованість збільшилася на 4994 тис. грн (47,5 %), що свідчить про погіршення стану розрахунків підприємства з кредиторами.

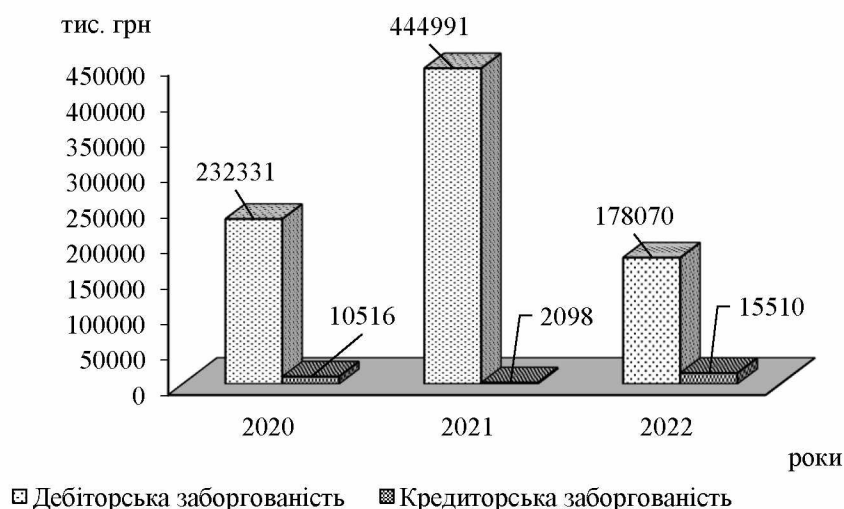

Рис. 3.4. Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості
XXX за 2020-2022 роки

Графічний рис. 3.4, що відображає аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості, надає чітке візуальне уявлення про тенденції та структуру заборгованості компанії.

Ці графічні інструменти сприяють легшому аналізу та сприйняттю динаміки, що допомагає керівництву та інвесторам приймати обґрунтовані фінансові рішення.

Представлена табл. 3.6 відображає детальний аналіз фінансових результатів ХХХ на протязі визначеного періоду.

Таблиця 3.6

Аналіз формування, структури та динаміки фінансових результатів діяльності ХХХ за 2020-2022 роки

Показник	2020 р.		2021 р.		2022 р.		2022 р. у % до 2020 р.
	сума, тис. грн	частка, %	сума, тис. грн	частка, %	сума, тис. грн	частка, %	
1. Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	316978	×	326701	×	412168	×	130,0
2. Операційні витрати	267555	100	233425	100	268874	100	100,5
у тому числі:							
а) собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	203251	76,0	165698	71,0	181368	67,5	89,2
б) адміністративні витрати	17397	6,5	17705	7,6	17908	6,7	102,9
в) витрати на збут	32660	12,2	28355	12,1	61956	23,0	189,7
г) інші операційні витрати	14247	5,3	21667	9,3	7642	2,8	53,6
3. Валовий прибуток	113727	×	161003	×	230800	×	у 2,0 р.б
4. У % до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	×	35,9	×	49,3	×	56,0	×
5. Інші операційні доходи	6413	×	11438	×	4159	×	64,9
6. Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	55836	×	104714	×	147453	×	у 2,6 рази
7. Фінансові та інвестиційні доходи	53	×	233	×	8	×	15,1
8. Фінансові та інвестиційні витрати	1039	×	4350	×	16253	×	у 15,6 рази
9. Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	54850	×	100597	×	131208	×	у 2,4 рази
10. Чистий фінансовий результат: прибуток	54850	×	100597	×	131208	×	у 2,4 рази
11. У % до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	×	17,3	×	30,8	×	31,8	×
12. У % до валового прибутку	×	48,2	×	62,5	×	56,8	×

Цей аналіз включає у себе огляд прибутковості, зміни у прибутку та інших важливих показників фінансової діяльності компанії. Таблиця дозволяє

виявити ключові тенденції та структурні зміни у фінансових результатах, які можуть бути корисні для прийняття управлінських рішень та стратегічного планування в майбутньому.

За даними табл. 3.6 у 2022 році порівняно з 2020 чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) збільшився на 30,0 %. Випереджальне зростання чистого доходу порівняно зі зменшенням собівартості реалізованої продукції (на 10,8 %) зумовило збільшення валового прибутку у 2 рази. Частка валового прибутку в чистому доході підвищилася з 35,9 до 56,0 %.

У структурі операційних витрат частка собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) скоротилася з 76,0 до 67,5 %, витрати на збут зросли – із 12,2 до 23,0 %. За іншими їх видами спостерігається зниження частки, що пояснюється скороченням інших операційних витрат (на 46,4 %) і незначним зростанням адміністративних витрат (на 2,9 %).

Прибуток від операційної діяльності збільшився у 2,6 рази, а прибуток до оподаткування – у 2,4 рази. Це пов'язано з відповідною динамікою фінансових та інвестиційних доходів і витрат: перші зменшилися на 84,9 %, а другі зросли – у 15,6 рази. У 2020 році частка чистого прибутку в чистому доході від реалізації продукції становила 17,3 % і чистий прибуток скоротив валовий прибуток на 51,8%. У 2022 році чистий прибуток менший за валовий прибуток на 43,2 %. Таким чином, у цілому спостерігається позитивна динаміка показників фінансових результатів діяльності підприємства.

Графічний рис. 3.5 відображає ключові фінансові показники діяльності ХХХ протягом 2020-2022 років. Цей рисунок надає можливість легше відслідковувати зміни у доходах, витратах та прибутку компанії, а також розподіл цих показників.

Візуалізація допомагає виявити головні тенденції у фінансових результатах та структурі прибутку компанії, що може бути корисним для аналізу та стратегічного планування.

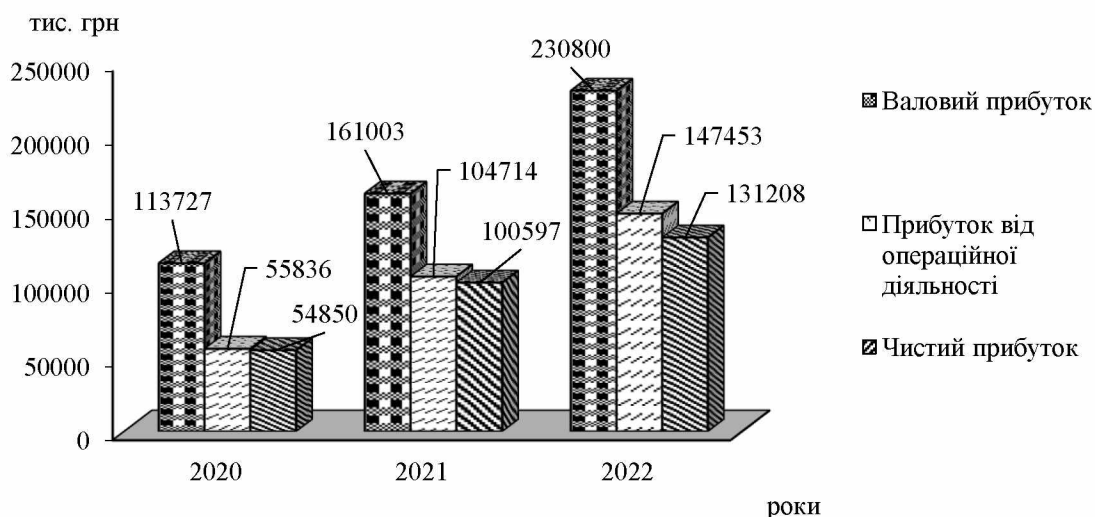

Рис. 3.5 Аналіз структури та динаміки фінансових результатів діяльності ХХХ за 2020-2022 роки

3.2. Аналіз, динаміка і структура операційних витрат

Аналіз складу, структури та динаміки витрат є важливим етапом для оцінки ефективності фінансового управління компанією. Він дозволяє ретельно вивчити, як компанія витрачає свої ресурси та як ці витрати змінюються з часом. Аналіз витрат ХХХ наведений у табл 3.7.

Таблиця 3.7

Аналіз складу, структури та динаміки витрат ХХХ за 2020-2022 роки

Вид витрат	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020 р.	
	сума, тис. грн	частка, %	сума, тис. грн	частка, %	сума, тис. грн	частка, %	абсолютне, тис. грн	відносне, %
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	203251	75,7	165698	69,7	181368	63,6	-21883	-10,8
Адміністративні витрати	17397	6,5	17705	7,5	17908	6,3	+511	+2,9
Витрати на збут	32660	12,2	28355	11,9	61956	21,7	+29296	+89,7
Інші операційні витрати	14247	5,3	21667	9,1	7642	2,7	-6605	-46,4
Інші види витрат	1039	0,4	4350	1,8	16253	5,7	+15214	у 15,6 рази
Усього витрат	268594	100	237775	100	285124	100	+31744	+11,8

За даними табл. 3.7 у структурі витрат підприємства переважає собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) – 63,6 % у 2022 році, далі витрати на збут та адміністративні витрати – відповідно 21,7 %,– 6,3 % і т. д. Порівняно з 2020 роком збільшилися величини усіх видів витрат, окрім інших операційних витрат і собівартості реалізованої продукції. Найбільше зросли інші види витрат (у 15,6 рази), витрати на збут (89,7 %), адміністративні витрати (2,9 %). Загалом структура витрат відображає спеціалізацію підприємства на відповідних видах діяльності. У цілому витрати в 2022 році порівняно з 2020 збільшилися на 31744 тис. грн, або 11,8 %

Аналіз складу та динаміки витрат є ключовим кроком для оцінки фінансової ефективності компанії протягом 2020 та 2022 років. Нижче представлений рис. 3.6, який показує цей аналіз і дозволяє виявити головні зміни та тенденції у витратах компанії протягом двох років. Графік надає можливість порівняти обсяги та структуру витрат у різні роки та визначити, як ці зміни вплинули на фінансовий стан підприємства.

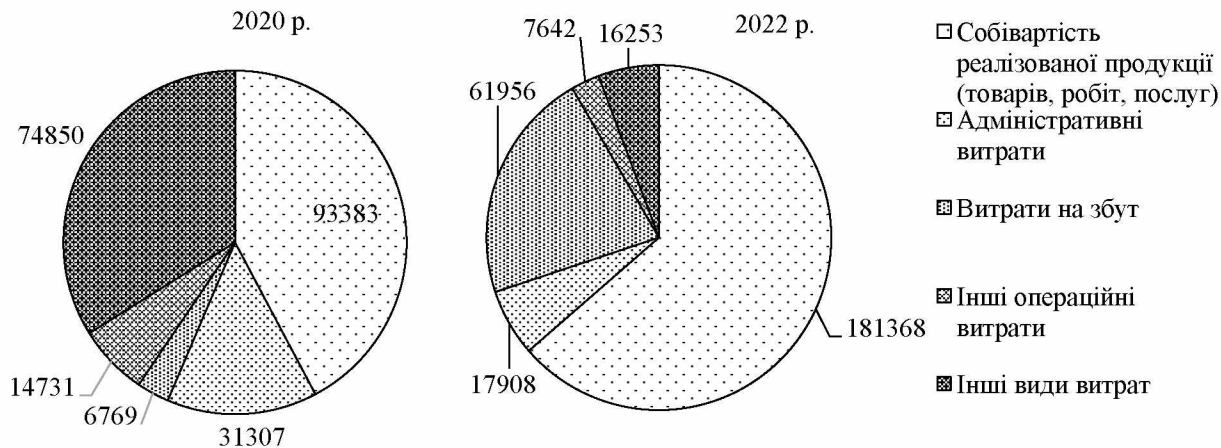

Рис. 3.6 Аналіз складу та динаміки витрат ХХХ за 2020 та 2022 роки

Аналіз операційних витрат за елементами важливий для визначення того, як компанія ХХХ розпоряджається своїми ресурсами та контролює витрати в різних сферах діяльності. Нижче представлена табл. 3.8, яка надає детальний аналіз операційних витрат за окремими. Ця таблиця дозволяє виявити, які

складові витрат стали ключовими факторами змін у витратній структурі та динаміці компанії, і може слугувати основою для прийняття рішень щодо оптимізації витрат та стратегічного планування.

Таблиця 3.8

**Аналіз складу, структури та динаміки операційних витрат за елементами
XXX за 2020-2022 роки**

Елементи операційних витрат	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020р.	
	сума, тис. грн	частка, %	сума, тис. грн	частка, %	сума, тис. грн	частка, %	абсолютне, тис. грн	відносне, %
Матеріальні витрати	93383	42,2	101356	42,4	96505	32,8	+3122	+3,3
Витрати на оплату праці	31307	14,2	27558	11,5	30196	10,3	-1111	-3,5
Відрахування на соціальні заходи	6769	3,0	5924	2,5	6284	2,1	-485	-7,2
Амортизація	14731	6,7	13944	5,9	15147	5,1	+416	+2,8
Інші операційні витрати	74850	33,9	90074	37,7	146183	49,7	+71333	+95,3
Всього	221040	100	238856	100	294315	100	+73275	+33,2

У структурі операційних витрат за елементами (табл. 3.8) найбільшу частку займають інші операційні витрати – 49,7% за даними звітнього року, далі матеріальні витрати – 32,8%, витрати на оплату праці, амортизація та відрахування на соціальні заходи відповідно 10,3, 5,1 і 2,1%.

Суттєвих змін у структурі операційних витрат порівняно з базовим роком не відбулося.

Серед елементів операційних витрат найбільший темп приросту мають інші операційні витрати (95,3%) та, відповідно, матеріальні витрати (3,3%), а найменший темп приросту – відрахування на соціальні заходи (-7,2%).

Загальна величина операційних витрат збільшилася на 73275 тис. грн, що становить 33,2%.

Графічна ілюстрація, подана на рис. 3.7, є важливим інструментом для візуалізації аналізу операційних витрат за окремими елементами компанії XXX протягом 2020 та 2022 років.

Цей графічний рисунок надає можливість побачити, як змінювалися окремі складові витрат та як ці зміни вплинули на загальні операційні витрати.

Аналіз цього рисунку сприяє кращому розумінню структури та динаміки витрат в компанії та може бути використаний для розробки стратегій фінансового управління та оптимізації витрат з метою досягнення більшої ефективності та прибутковості.

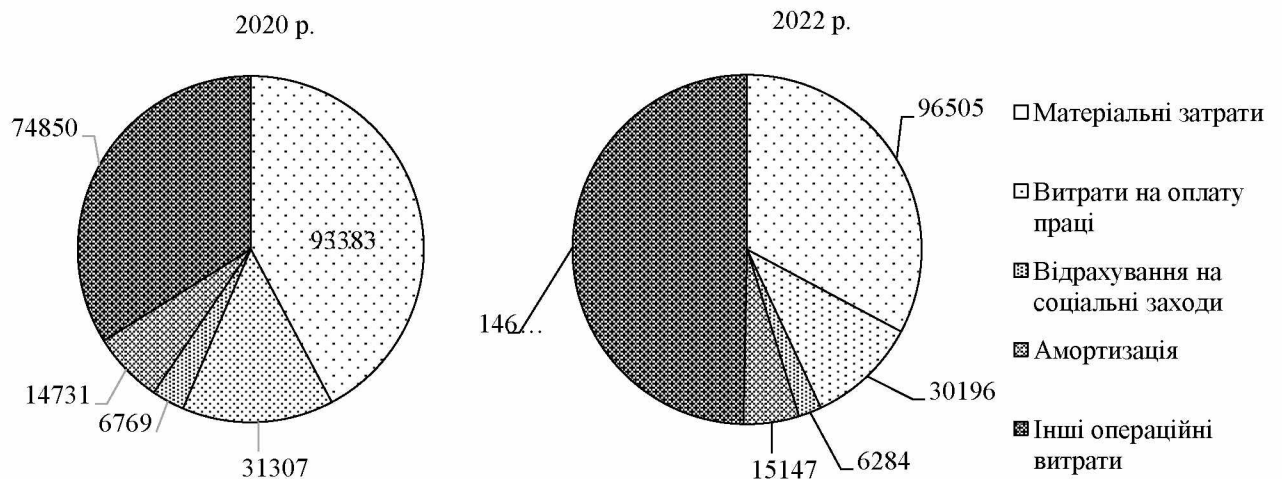

Рис. 3.7 Аналіз складу, структури та динаміки операційних витрат за елементами ХХХ за 2020-2022 роки

3.3. Аналіз беззбиткового виробництва та напрями підвищення ефективності виробництва

Аналіз беззбиткового виробництва - важливий компонент стратегічного управління підприємством. В рамках цього аналізу досліджується, наскільки операції компанії здатні генерувати прибуток та, власне, забезпечувати беззбитковий рівень виробництва. Основною метою є виявлення можливостей для підвищення ефективності та зменшення виробничих витрат.

Аналіз виробничої собівартості соняшнику є ключовим етапом для визначення вартості виробництва та виявлення факторів, що впливають на ефективність виробництва цього продукту.

Наступна табл. 3.9 надає детальний аналіз виробничої собівартості

соняшнику за 2020-2022 роки, розкриваючи окремі складові витрат та їх динаміку. Цей аналіз допоможе визначити, які чинники впливають на вартість виробництва та як можна покращити ефективність виробництва соняшнику, зменшуючи виробничі витрати.

Таблиця 3.9

**Аналіз складу, структури та динаміки виробничої собівартості соняшнику
XXX за 2020-2022 роки**

Вид витрат	2020 р.		2021 р.		2022 р.		Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020 р.	
	сума, тис. грн	частка, %	сума, тис. грн	частка, %	сума, тис. грн	частка, %	абсолютне, тис. грн	відносне, %
Матеріальні затрати	12604,5	52,3	11489,8	38,6	14913,6	48,0	+2309,1	+18,3
Витрати на оплату праці	756,4	3,1	641,2	2,2	664,6	2,1	-91,8	-12,1
Відрахування на соціальні заходи	163,4	0,7	141,1	0,5	146	0,5	-17,4	-10,6
Амортизація	1982,7	8,2	2565,8	8,6	33	0,1	-1949,7	-98,3
Інші операційні витрати	8598,1	35,7	14933,7	50,2	15337,5	49,3	+6739,4	+78,4
Всього	24105,1	100	29771,6	100	31094,7	100	+6989,6	+29,0

Аналізуючи склад та динаміку виробничої собівартості соняшнику XXX (табл. 3.9) свідчить, що збільшення відбулося по матеріальним затратам та іншим операційним витратам – на 2309,1 тис. грн (18,3 %) та 6739,4 тис. грн (78,4 %) відповідно.

За іншими елементами спостерігається скорочення витрат на оплату праці – 91,8 тис. грн, відрахування на соціальні заходи - тис. грн, амортизація – 1949,7 тис. грн.

Загалом виробнича собівартість соняшнику у 2022 році в порівнянні з 2020 роком зросли на 6989,6 тис. грн або 29,0%.

Інформація із таблиці відображена графічно у рис. 3.8. Цей рисунок надає можливість побачити структуру та динаміку витрат, які впливають на виробничу собівартість продукції соняшнику. Аналіз цього рисунку допоможе виявити, які елементи витрат стали більш впливовими та де можуть бути можливості для оптимізації виробництва соняшнику з метою зниження

виробничих витрат і підвищення ефективності виробництва.

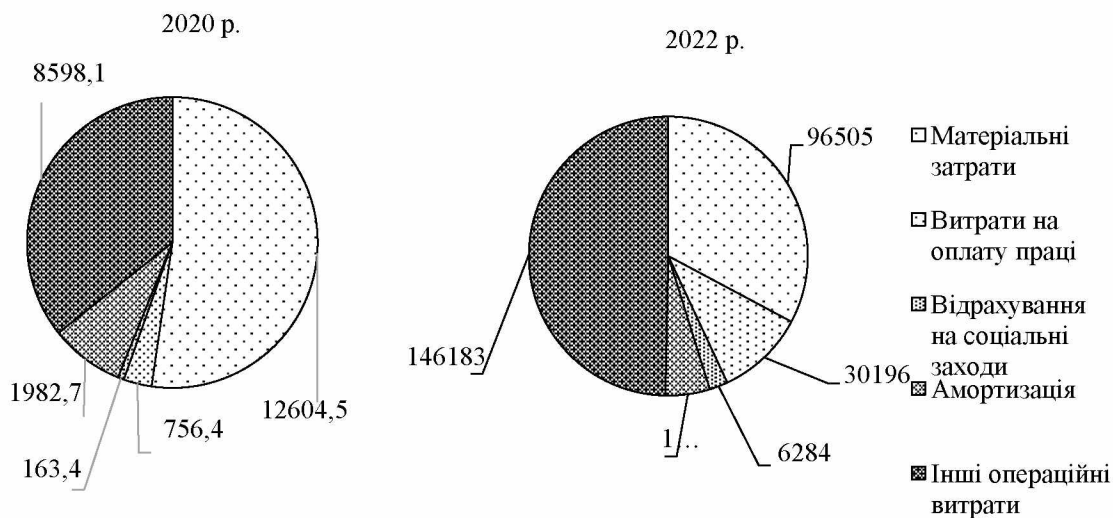

Рис. 3.8 Аналіз складу, структури та динаміки виробничої собівартості соняшнику ХХХ за 2020-2022 роки

Аналіз показників беззбитковості реалізації зерна соняшнику є ключовим компонентом стратегічного управління для підприємства ХХХ. Нижче представлена табл. 3.10, яка надає детальний аналіз цих показників.

Таблиця 3.10

Аналіз показників беззбитковості реалізації зерна соняшнику ХХХ за 2020-2022 роки

Показник	Умовне позначення	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020 р.	
					абсолютне	відносне, %
1	2	3	4	5	6	7
1. Обсяг реалізації продукції у фізичній масі, ц	q	61438	13359	44890	-16548	-26,9
2. Чистий дохід (виручка), тис. грн	ВР	70615,8	24881,5	55294,1	-15321,7	-21,7
3. Повна собівартість реалізованої продукції, тис. грн. у тому числі:	С	26140,2	30425,5	41021,6	+14881,4	+56,9
а) змінні витрати	ЗВ	17199,4	15290,8	27171,8	+9972,4	+58,0
б) постійні витрати	ПВ	8940,8	15134,7	13849,8	+4909	+54,9
4. Прибуток, тис. грн	П	44475,6	-5544	14272,5	-30203,1	-67,9
5. Середня ціна реалізації 1 ц, грн	p	1149,38	1862,53	1231,77	+82,4	+7,2
6. Рівень змінних витрат на 1 ц реалізованої продукції, грн	z ³	279,95	1144,61	605,30	+325,4	у 2,2 р.б.
7. Маржинальний дохід від реалізації 1 ц продукції, грн	d	869,44	717,92	626,47	-243,0	-27,9
8. Беззбитковий обсяг реалізації продукції у фізичній масі, ц	q _Б	10283	21081	22108	+11825	у 2,2 р.б.

Продовж. табл.3.10

1	2	3	4	5	6	7
9. У % до фактичного обсягу реалізації	-	16,7	157,8	49,2	+32,5	x
10. Граничні постійні витрати, тис. грн	ПВБ	53416,4	9590,7	28122,3	-25294,1	-47,4
11. У % до фактичних постійних витрат	-	597,4	63,4	203,1	-394,4	x
12. Гранична середня ціна реалізації 1 ц, грн	РБ	425,47	2277,53	913,82	+488,4	+76,5
13. У % до фактичної ціни	-	37,0	122,3	74,2	+37,2	x
14. Поріг рентабельності, тис. грн	ПР	11819,6	39264,5	27231,5	+15411,9	y 2,3 р.б.
15. У % до фактичного чистого доходу (виручки)	-	16,7	147,7	36,4	+19,7	x
16. Запас фінансової стійкості, %	ЗФС	83,3	-57,8	50,8	-32,5	x

Ця таблиця включає в себе основні показники, які враховуються при розрахунку безбитковості реалізації зерна соняшнику. Аналіз цих показників є важливим для визначення, чи вдається компанії забезпечити прибутковість на ринку соняшнику та які можливості є для оптимізації цього процесу.

Аналіз обсягу реалізації продукції соняшнику та безбиткового обсягу реалізації є важливим для оцінки ефективності реалізації цього продукту підприємством ХХХ протягом трьох років - 2020, 2021 та 2022 рр.

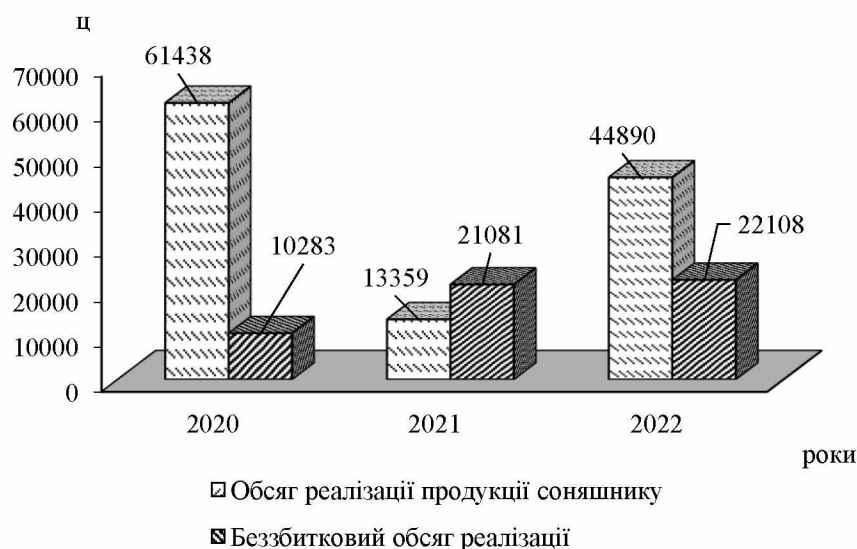

Рис. 3.9 Показники обсягу реалізації продукції соняшнику та його безбиткового обсягу реалізації ХХХ за 2020 - 2022 роки

На рис. 3.9 представлені обсяги реалізації продукції соняшнику та безбитковий обсяг реалізації для кожного року. Цей аналіз допомагає

визначити, чи компанія досягає прибутковості у своїй реалізаційній діяльності та наскільки безпечним є рівень реалізації для покриття всіх витрат.

Модель факторного аналізу беззбиткового обсягу реалізації продукції:

$$q_B = \frac{ПВ}{d} = \frac{ПВ}{p - z^3}; \quad (3.1)$$

Отже, на зміну беззбиткового обсягу реалізації продукції впливають три фактори:

- 1) постійні витрати;
- 2) середня ціна реалізації;
- 3) рівень змінних витрат на одиницю реалізованої продукції.

За даними табл. 3.10 розраховуються умовні показники беззбиткового обсягу реалізації продукції, ц:

$$q_{B_{ум1}} = \frac{ПВ_1 * 1000}{p_0 - z_0^3}; \quad (3.2)$$

$$q_{B_{ум1}} = \frac{13849.8 * 1000}{1149.38 - 279,95} = 15929,7$$

$$q_{B_{ум2}} = \frac{ПВ_1 * 1000}{p_1 - z_0^3}; \quad (3.3)$$

$$q_{B_{ум2}} = \frac{13849.8 * 1000}{1231.77 - 279,95} = 14550,9$$

Загальна зміна (+,-) беззбиткового обсягу реалізації продукції, ц:

$$\Delta q_B = q_{B_1} - q_{B_0}; \quad (3.4)$$

$$\Delta q_B = 22108 - 10283 = 11824,2$$

у тому числі за рахунок факторів:

- 1) постійних витрат:

$$\Delta q_{B_{ПВ}} = \Delta q_{B_{ум1}} - \Delta q_{B_0}; \quad (3.5)$$

$$\Delta q_{B_{ПВ}} = 15929,7 - 10283 = 5646,7$$

- 2) середньої ціни реалізації:

$$\Delta q_{B_p} = \Delta q_{B_{ум2}} - \Delta q_{B_{ум1}}; \quad (3.6)$$

$$\Delta q_{B_p} = 14550,9 - 15929,7 = -1378,8$$

3) рівня змінних витрат на одиницю реалізованої продукції:

$$\Delta q_{Bz^3} = \Delta q_{B_1} - \Delta q_{B_{ум2}}; \quad (3.7)$$

$$\Delta q_{Bz^3} = 22108 - 14550,9 = +7557,1$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta q_B = \Delta q_{B_{ПВ}} + \Delta q_{B_p} + \Delta q_{Bz^3}; \quad (3.8)$$

$$\Delta q_B = 5646,7 + (-1378,8) + 7557,1 = 11825$$

За даними табл. 3.10 у звітному році порівняно з базовим роком беззбитковий обсяг реалізації зерна збільшився на 11825 ц, що становить 115,0% але його частка у фактичному обсязі реалізації зросла з 16,7, до 49,2%. Це пов'язано з тим, що обсяг реалізації зерна у фізичній масі зменшився на 26,9%.

За рахунок збільшення постійних витрат на 4909 тис. грн (54,9%) і підвищення середньої ціни реалізації 1 ц на 82,4 грн (7,2%) беззбитковий обсяг реалізації зерна зріс відповідно на 5646,7 і зменшився на 1378,8 ц. Внаслідок же зростання рівня змінних витрат на 1 ц реалізованої продукції на 325,4 грн (116,2%) беззбитковий обсяг реалізації збільшився на 7557,1. Таким чином, найбільший вплив на динаміку беззбиткового обсягу реалізації мав фактор змінних витрат на 1 ц. реалізованої продукції.

Щодо інших показників беззбитковості, то граничні (або максимально допустимі) постійні витрати більш ніж удвічі перевищують фактичні постійні витрати. Гранична (або мінімально необхідна) середня ціна реалізації 1 ц у звітному році становила 74,2% до фактичної ціни.

Поріг рентабельності, що є вартісним показником беззбитковості продукції, збільшився на 15411,9 тис. грн (130,4%), а його частка у фактичному чистому доході підвищилася з 16,7 до 36,4%. Запас фінансової стійкості характеризує максимально допустимий відсоток зменшення чистого доходу (виручки) до того рівня, поки продукція залишатиметься беззбитковою. Незважаючи на зниження з 83,3 до 50,8%, рівень показника залишається високим і свідчить про низьку ймовірність втрати прибутковості реалізації зерна.

Отже, в цілому динаміка показників беззбитковості реалізації зерна є, хоч і несуттєво, але негативною, проте зернова галузь залишається фінансово стійкою з точки зору прибутковості реалізації продукції

Аналіз показників порогу рентабельності та запасу фінансової стійкості (табл. 3.11) є важливою частиною стратегічного фінансового управління для підприємства ХХХ. Ці показники визначають, наскільки прибутковими повинні бути операції компанії та які резерви і запаси фінансової стійкості необхідні для забезпечення нормального функціонування підприємства навіть у випадку змін на ринку чи економічних труднощів.

Таблиця 3.11

**Показники порогу рентабельності та запасу
фінансової стійкості ХХХ**

Показник	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Відхилення (+,-) 2022 р. від 2020 р.	
				абсолютне	відносне, %
1. Операційний дохід, тис. грн	323391	338139	416327	+ 92936	+ 28,7
2. Операційні витрати, тис. грн	267555	233425	268874	+ 1319	+ 0,5
у тому числі:					
а) змінні витрати	135126	115206	89592	- 45534	- 33,7
б) постійні витрати	132429	118219	179282	+ 46853	+ 35,4
3. Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток (збиток), тис. грн	55836	104714	147453	+ 91617	в 2,6 р.б.
4. Маржинальний дохід, тис. грн	188265	222933	326735	+ 138470	+ 73,6
5. Частка (коефіцієнт) маржинального доходу в операційному доході	0,582	0,659	0,785	+ 0,203	+ 34,9
6. Поріг рентабельності, тис. грн	227541	179311,5	228385	+ 844	+ 0,4
7. Частка порогу рентабельності в операційному доході, %	70,4	53,0	54,9	-15,5	X
8. Зона фінансової стійкості, тис. грн	95850	158827,5	187942	+ 92092	+ 96,1
9. Запас фінансової стійкості, %	29,6	47,0	45,1	+ 15,5	X
8. Зона фінансової стійкості, тис. грн	95850	158827,5	187942	+ 92092	+ 96,1
9. Запас фінансової стійкості, %	29,6	47,0	45,1	+ 15,5	X

Операційний дохід відображає обсяг прибутку, одержаного компанією в результаті своєї операційної діяльності, і є ключовим показником фінансової продуктивності. Поріг рентабельності, зображений на рис.3.10, вказує на той

рівень операційного доходу, який потрібен компанії для досягнення рентабельності та покриття операційних витрат. Аналіз цих показників допомагає визначити, наскільки прибутковою є операційна діяльність компанії та чи вдається досягнути необхідного рівня доходу для забезпечення прибутковості та фінансової стійкості.

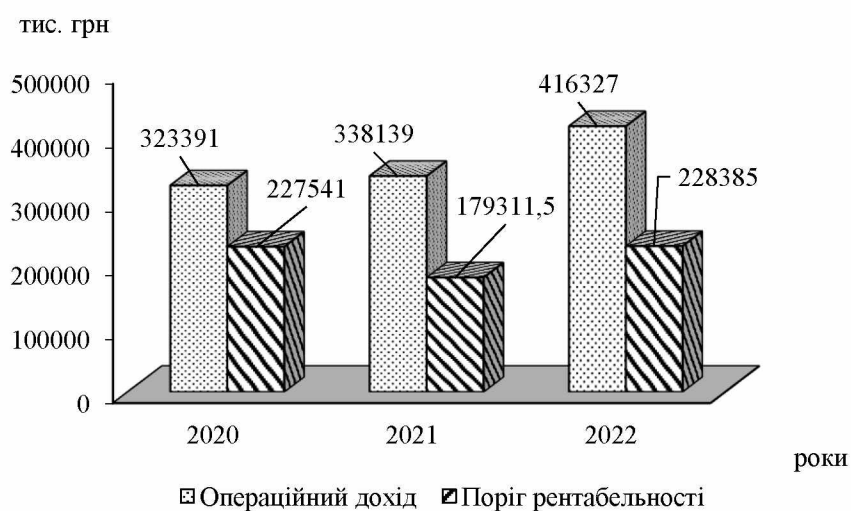

Рис. 3.10 Показники операційного доходу та порогу рентабельності ХХХ за 2020-2022 роки

За результатами проведених досліджень у 2022 році порівняно з 2020 роком (табл. 5.2, рис. 5.1) за збільшення операційного доходу на 92936 тис. грн (28,7 %) операційні витрати зросли на 1319 тис. грн (0,5 %). Підсумком такої динаміки стало збільшення прибутку від операційної діяльності на 91617 тис. грн, або в 2,6 рази. Серед операційних витрат змінні витрати зменшилися на 45534 тис. грн (33,7 %), а постійні витрати зросли на 46853 тис. грн (35,4 %).

Негативним із погляду динаміки фінансової стійкості підприємства є збільшення показника порогу рентабельності (на 844 тис. грн, або 0,4 %), але його частка в операційному доході знизилася з 70,4 % до 54,9 % (на 15,5 в.п.).

Запас фінансової стійкості підвищився з 29,6 % у 2020 році до 45,1 % у 2022 році (на 15,5 в.п.). Така зміна свідчить про підвищення рівня фінансової

стійкості та стабільності роботи підприємства за критерієм забезпечення прибутковості операційної діяльності.

Модель факторного аналізу показника порогу рентабельності:

$$ПР = \frac{ПВ}{КМД} = \frac{ПВ}{\frac{МД}{ОД}} = \frac{ПВ \times ОД}{МД} = \frac{ОД \times ПВ}{ОД - ЗВ}. \quad (3.9)$$

Отже, на зміну показника порогу рентабельності впливають три фактори:

- 1) операційний дохід;
- 2) постійні витрати;
- 3) змінні витрати.

Значення результативного показника (за інформацією табл. 3.11) за 2020 р.:

$$ПР_0 = \frac{ОД_0 \times ПВ_0}{ОД_0 - ЗВ_0}, \quad (3.10)$$

$$ПР_0 = \frac{323391 \times 132429}{323391 - 135126} = 227541$$

Умовні значення результативного показника (за інформацією табл. 3.11).

1. Показник умовний 1:

$$ПР_{ум1} = \frac{ОД_1 \times ПВ_0}{ОД_1 - ЗВ_0}, \quad (3.11)$$

де $ОД_1$ – операційний дохід звітного року, тис. грн;

$ПВ_0$ – постійні витрати базового року, тис. грн;

$ЗВ_0$ – змінні витрати базового року, тис. грн.

$$ПР_{ум1} = \frac{416327 \times 132429}{416327 - 135126} = 196065$$

2. Показник умовний 2:

$$ПР_{ум2} = \frac{ОД_1 \times ПВ_1}{ОД_1 - ЗВ_0}, \quad (3.12)$$

де $ОД_1$ – операційний дохід звітного року, тис. грн;

$ПВ_1$ – постійні витрати звітного року, тис. грн;

$ЗВ_0$ – змінні витрати базового року, тис. грн.

$$PP_{\text{УМ2}} = \frac{416327 * 179282}{416327 - 135126} = 265433$$

Значення результативного показника (за інформацією табл. 3.11) за 2022 р.:

$$PP_1 = \frac{ОД_1 \times ПВ_1}{ОД_1 - ЗВ_1}, \quad (3.13)$$

$$PP_1 = \frac{416327 * 179282}{416327 - 89592} = 228385$$

Загальна зміна (+,-) показника порогу рентабельності в 2022 році порівняно з 2020 роком, тис. грн:

$$\Delta PP = PP_1 - PP_0, \quad (3.14)$$

$$\Delta PP = 228385 - 227541 = + 844$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) операційного доходу:

$$\Delta PP_{\text{ОД}} = PP_{\text{УМ1}} - PP_0; \quad (3.15)$$

$$\Delta PP_{\text{ОД}} = 196065 - 227541 = - 31476$$

2) постійних витрат:

$$\Delta PP_{\text{ПВ}} = PP_{\text{УМ2}} - PP_{\text{УМ1}}; \quad (3.16)$$

$$\Delta PP_{\text{ПВ}} = 265433 - 196065 = 69368$$

3) змінних витрат:

$$\Delta PP_{\text{ЗВ}} = PP_1 - PP_{\text{УМ2}} \quad ; \quad (3.17)$$

$$\Delta PP_{\text{ЗВ}} = 228385 - 265433 = - 37048$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta PP = \Delta PP_{\text{ОД}} + \Delta PP_{\text{ПВ}} + \Delta PP_{\text{ЗВ}}; \quad (3.18)$$

$$\Delta PP = (- 31476) + 69368 + (- 37048) = + 844$$

Збільшення порогу рентабельності у 2022 році порівняно з 2020 роком на 844 тис. грн, або 0,4 % відбулося під впливом таких факторів. За рахунок збільшення операційного доходу на 92936 тис. грн (28,7 %) та зменшення змінних витрат на 45534 тис. грн (33,7 %) поріг рентабельності скоротився відповідно на 31476 та 37048 тис. грн. Одночасно внаслідок збільшення

постійних витрат на 46853 тис. грн (35,4 %) поріг рентабельності зріс на 69368 тис. грн.

Модель факторного аналізу показника запасу фінансової стійкості:

$$\begin{aligned} 3\Phi C &= \frac{ОД - ПР}{ОД} \times 100 = \frac{ОД - \frac{ОД \times ПВ}{ОД - 3В}}{ОД} \times 100 = \left(1 - \frac{ПВ}{ОД - 3В} \right) \times 100 = \\ &= \frac{ОД - ПВ - 3В}{ОД - 3В} \times 100. \end{aligned} \quad (3.19)$$

Отже, на зміну показника запасу фінансової стійкості впливають три фактори:

- 1) операційний дохід;
- 2) постійні витрати;
- 3) змінні витрати.

Значення результативного показника (за інформацією табл. 3.10) за 2022 р.

$$3\Phi C_0 = \frac{ОД_0 - ПВ_0 - 3В_0}{ОД_0 - 3В_0} \times 100, \quad (3.20)$$

$$3\Phi 0 = (323391 - 132429 - 135126) / (323391 - 135126) * 100 = 29,6$$

За даними табл. 3.10 за допомогою способу ланцюгових підстановок розраховуються умовні значення показника запасу фінансової стійкості, %.

1. Показник умовний 1:

$$3\Phi C_{\text{ум1}} = \frac{ОД_1 - ПВ_0 - 3В_0}{ОД_1 - 3В_0} \times 100, \quad (3.21)$$

де $ОД_1$ – операційний дохід звітного року, тис. грн;

$ПВ_0$ – постійні витрати базового року, тис. грн;

$3В_0$ – змінні витрати базового року, тис. грн.

$$3\Phi C_{\text{ум1}} = (416327 - 132429 - 135126) / (416327 - 135126) * 100 = 52,9$$

2. Показник умовний 2:

$$3\Phi C_{\text{ум2}} = \frac{ОД_1 - ПВ_1 - 3В_0}{ОД_1 - 3В_0} \times 100, \quad (3.22)$$

де $ОД_1$ – операційний дохід звітнього року, тис. грн;

$ПВ_1$ – постійні витрати звітнього року, тис. грн;

$ЗВ_0$ – змінні витрати базового року, тис. грн.

$$ЗФC_{\text{УМ}2} = (416327 - 179282 - 135126) / (416327 - 135126) * 100 = 36,3$$

Загальна зміна (+,-) показника запасу фінансової стійкості в звітньому році порівняно з базовим роком, відсоткових пунктів:

$$\Delta ЗФC = ЗФC_1 - ЗФC_0 \quad , \quad (3.23)$$

$$\Delta ЗФC = 45,1 - 29,6 = + 15,5$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) операційного доходу:

$$\Delta ЗФC_{\text{ОД}} = ЗФC_{\text{УМ}1} - ЗФC_{\text{Ф}} \quad (3.24)$$

$$\Delta ЗФC_{\text{ОД}} = 52,9 - 29,6 = + 23,3$$

2) постійних витрат:

$$\Delta ЗФC_{\text{ПВ}} = ЗФC_{\text{УМ}2} - ЗФC_{\text{УМ}1}; \quad (3.25)$$

$$\Delta ЗФC_{\text{ПВ}} = 36,2 - 52,9 = - 16,7$$

3) змінних витрат:

$$\Delta ЗФC_{\text{ЗВ}} = ЗФC_1 - ЗФC_{\text{УМ}2}; \quad (3.26)$$

$$\Delta ЗФC_{\text{ЗВ}} = 45,1 - 36,2 = + 8,9$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta ЗФC = \Delta ЗФC_{\text{ОД}} + \Delta ЗФC_{\text{ПВ}} + \Delta ЗФC_{\text{ЗВ}}; \quad (3.27)$$

$$\Delta ЗФC = 23,3 - 16,7 + 8,9 = + 15,5$$

Запас фінансової стійкості підприємства підвищився з 29,6 % у 2020 році до 45,1 % у 2022 році (на 15,5 в.п.). За рахунок збільшення операційного доходу на 92936 тис. грн, або 28,7 % та зменшення змінних витрат на 45534 тис. грн, або 33,7 % запас фінансової стійкості підвищився відповідно на 23,3 та 8,9 в.п. Одночасно внаслідок збільшення постійних витрат на 46853 тис. грн, або 35,4 % запас фінансової стійкості знизився на 16,7 в.п.

ВИСНОВКИ

Ефективне виробництво та облік зернових культур в сільському господарстві відіграють критичну роль у забезпеченні продовольчої безпеки країни та регулюванні ринку. Враховуючи стратегічне значення зернового сектору, необхідно вдосконалювати методи обліку, контролю та планування на всіх етапах виробництва, включаючи посів, зберігання та визначення норм природних втрат. Особлива увага до цих питань є важливою у військовий час, коли стратегічний продовольчий потенціал країни стає основою для її стійкості та безпеки. Такий підхід до обліку і виробництва зерна сприяє якості продукції, забезпечує раціональне використання ресурсів та сприяє відповідності господарської діяльності вимогам ефективного господарювання та сталого розвитку.

В контексті вище зазначених відомостей можна висловити, що сучасне підприємство, особливо в аграрному секторі, повинно не лише ефективно виробляти, але й ретельно вести облік та контроль за усіма аспектами своєї діяльності. Важливість правильного обліку, планування та контролю особливо вирізняється у вирощуванні зернових культур, де кожен етап, від посіву до зберігання, має вирішальне значення для успішного виробництва та досягнення стратегічних цілей. Технології обліку та контролю повинні враховувати специфіку галузі, забезпечуючи оптимальне використання ресурсів та забезпечення продовольчої безпеки. Такий комплексний підхід визначає стійкість та конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств у сучасних умовах.

Сучасні сільськогосподарські підприємства, які спеціалізуються на вирощуванні зернових культур, знаходяться перед великими викликами і можливостями, які визначають їхню конкурентоспроможність та важливість для економічного розвитку. Здатність ефективно виробляти зернові не обмежується лише агротехнікою, але й вимагає вдосконалення систем обліку,

планування та контролю.

Однією з ключових переваг є впровадження сучасних методів обліку та управління, що дозволяє точно контролювати весь виробничий процес, враховуючи від посіву до зберігання зернових культур. Застосування інноваційних технологій у сфері обліку сприяє підвищенню ефективності виробництва та раціональному використанню ресурсів.

Проте, разом із великими можливостями приходять і значні ризики. Збільшення обсягів обліку та впровадження нових технологій можуть стати викликом у вигляді фінансових витрат та потреби в кадрах, які володіють відповідними навичками. Також існує ризик непередбачуваних подій, таких як кліматичні аномалії, які можуть вплинути на врожай та призвести до збитків.

На перевагу сільськогосподарських підприємств впливає здатність ефективно реагувати на ризики та швидко впроваджувати нові технології. Інформаційно-аналітичний підхід до обліку та планування дозволяє знижувати втрати, удосконалювати виробничі процеси та адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі.

Незважаючи на переваги, існують і недоліки. Висока вартість впровадження сучасних систем обліку та потреба в їхньому постійному оновленні вимагає значних фінансових витрат. Крім того, необхідно постійно підтримувати навчання персоналу, щоб вони могли ефективно користуватися новими технологіями.

Аналіз беззбиткового виробництва - важливий компонент стратегічного управління підприємством. В рамках цього аналізу досліджується, наскільки операції компанії здатні генерувати прибуток та, власне, забезпечувати беззбитковий рівень виробництва. Основною метою є виявлення можливостей для підвищення ефективності та зменшення виробничих витрат.

У звітному році порівняно з базовим роком беззбитковий обсяг реалізації зерна збільшився на 11825 ц, що становить 115,0% але його частка у фактичному обсязі реалізації зросла з 16,7, до 49,2%. Це пов'язано з тим, що

обсяг реалізації зерна у фізичній масі зменшився на 26,9%.

За рахунок збільшення постійних витрат на 4909 тис. грн (54,9%) і підвищення середньої ціни реалізації 1 ц на 82,4 грн (7,2%) беззбитковий обсяг реалізації зерна зріс відповідно на 5646,7 і зменшився на 1378,8 ц. Внаслідок же зростання рівня змінних витрат на 1 ц реалізованої продукції на 325,4 грн (116,2%) беззбитковий обсяг реалізації збільшився на 7557,1. Таким чином, найбільший вплив на динаміку беззбиткового обсягу реалізації мав фактор змінних витрат на 1 ц реалізованої продукції.

За результатами проведених досліджень у 2022 році порівняно з 2020 роком за збільшення операційного доходу на 92936 тис. грн (28,7 %) операційні витрати зросли на 1319 тис. грн (0,5 %). Підсумком такої динаміки стало збільшення прибутку від операційної діяльності на 91617 тис. грн, або в 2,6 рази. Серед операційних витрат змінні витрати зменшилися на 45534 тис. грн (33,7 %), а постійні витрати зросли на 46853 тис. грн (35,4 %). Негативним із погляду динаміки фінансової стійкості підприємства є збільшення показника порогу рентабельності (на 844 тис. грн, або 0,4 %), але його частка в операційному доході знизилася з 70,4 % до 54,9 % (на 15,5 в.п.).

Запас фінансової стійкості підвищився з 29,6 % у 2020 році до 45,1 % у 2022 році (на 15,5 в.п.). Така зміна свідчить про підвищення рівня фінансової стійкості та стабільності роботи підприємства за критерієм забезпечення прибутковості операційної діяльності.

Беззбиткове виробництво продукції рослинництва вимагає системного підходу та спільних зусиль виробників, уряду та громади. Впровадження цих рекомендацій сприятиме створенню більш стійкого та ефективного сільськогосподарського сектора, що має важливий внесок у економіку країни та забезпечує виробництво здорової та якісної продукції.

Для досягнення беззбиткового виробництва продукції рослинництва, важливо впроваджувати та вдосконалювати практики, які сприяють зниженню витрат та оптимізації процесів. Ось кілька рекомендацій:

1. Планування виробництва: ретельне планування виробництва на основі аналізу ринку та прогнозу попиту допомагає уникнути надлишків та недостачі продукції.

2. Оптимізація використання ресурсів: мінімізація використання хімічних добрив та пестицидів шляхом застосування біологічного контролю шкідників та органічного виробництва.

3. Мінімізація втрат та відходів: використання всіх частин рослин у виробництві або віддалення відходів через компостування, переробка та використання біологічних відходів для виробництва органічних добрив.

4. Стимулювання енергоефективності: використання енерго-ефективного обладнання та впровадження відновлюваних джерел енергії, таких як сонячні батареї або вітряні турбіни.

5. Оптимізація транспорту та логістики: використання оптимальних маршрутів доставки продукції та уникнення зайвих витрат на транспорт.

6. Навчання та підвищення кваліфікації персоналу: організація навчальних програм для робітників та фермерів з питань ефективних методів виробництва та управління.

7. Використання інформаційних технологій: провадження сучасних агротехнологій та сільськогосподарського програмного забезпечення для моніторингу та управління процесами виробництва.

8. Маркетинг і продаж продукції: активна робота з ринком і реклама продукції можуть допомогти збільшити виручку та уникнути надлишків товару.

9. Співпраця та об'єднання сільськогосподарських виробників: фермерські кооперативи та об'єднання можуть забезпечити доступ до спільних ресурсів та оптимізованого виробництва.

10. Екологічна усвідомленість: здійснення практик виробництва, спрямованих на збереження природи та зменшення впливу на довкілля.

Беззбиткове виробництво продукції рослинництва вимагає системного підходу та спільних зусиль виробників, уряду та громади. Впровадження цих

рекомендацій сприятиме створенню більш стійкого та ефективного сільськогосподарського сектора, що має важливий внесок у економіку країни та забезпечує виробництво здорової та якісної продукції.

Отже, успішне ведення сільськогосподарської діяльності з вирощування зернових культур потребує гармонійного поєднання сучасних технологій обліку, гнучкості управління та глибокого розуміння ринкових тенденцій. Впровадження цих заходів дозволяє підприємствам забезпечувати продовольчу безпеку країни, зміцнювати свою конкурентоспроможність та збільшувати ефективність господарювання.

В цілому, ефективне виробництво сільськогосподарської продукції вимагає комплексного підходу та впровадження сучасних методів та технологій. Зменшення собівартості пов'язане не лише із зниженням витрат, але й із підвищенням продуктивності, покращенням якості продукції та стійкістю до різних факторів. Важливо також враховувати екологічні аспекти та пристосування до змін клімату для забезпечення сталого розвитку сільського господарства. Передовий підхід до управління ресурсами, використання новітніх технологій та вдосконалення бізнес-процесів стануть важливим кроком у напрямку модернізації аграрного сектору та підтримки продовольчої безпеки країни.